

Prof. Dr Marijana Pajvančić

REČNIK OSNOVNIH POJMOMA I TERMINA O IZBORIMA

**REČNIK
POJMOVA
O IZBORIMA**

**OSNOVNIH
I TERMINA**

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA

izdavač

**CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE
I DEMOKRATIJU**

za izdavača

Dr Slobodanka **Nedović**

urednik Male biblioteke

Dr Marijana **Pajvančić**

design & layout

Branko **Gavrić**
TOTAL DESIGN

lektor i korektor

Vidojko **Jović**

štampa

Tipografic, Beograd

tiraž

500 primeraka

Beograd

august 2001.

CeSID

Kralja Milutina 21/V, 11000 Beograd, Yugoslavia

(381 11) 32 35 436, 33 42 762, 33 42 771, 33 43 553 • <http://www.cesid.org> • e-mail: cesid@cesid.org.yu • cesid@bitsyu.net

Prof. dr Marijana Pajvančić

I TERMINA O IZBORIMA

UVOD

U

toku izbora građani - birači i drugi učesnici izbora sreću mnoštvo specifičnih izraza čije značenje nije uvek dovoljno poznato. Mnogi od ovih termina vode poreklo iz komparativne izborne prakse. Tek odnedavno, sa uvođenjem višestranačkih izbora i u našoj, danas sve bogatijoj, literaturi o izborima susrećemo ove termine. Pojedini izrazi teško su prevodivi na naš jezik, a u izbornoj terminologiji često se koriste. Kolokvijalna upotreba nekih, inače rasprostranjenih, termina nije precizna (npr. biračko pravo - pravo glasa), pa je potrebno objasniti njihovo značenje i sadržinu.

Protekla decenija višestranačkih izbora odlikovala se i čestim promenama tipa izbornog sistema. U nastojanju da se čitaocima ovog štiva približe osnovna obeležja različitih tipova izbornih sistema prikazani su osnovni tipovi izbornih sistema, vrste kandidatskih lista, metode i tehnike glasanja, metode preračunavanja osvojenih glasova u mandate. Oni čitaoci koji pokažu veći interes za sistemski pitanja izbora, uz objašnjenja mogu naći i numeričke primere karakterističnih izbornih sistema.

Rukovođeni navedenim razlozima, kao i edukativnom misijom Centra za slobodne izbore i demokratiju - CeSID-a, nudimo čitaocima izbor važnijih termina i pojmove čije značenje i sadržaj kratko predstavljamo.

Autor

U Novom Sadu, 28. VIII 2001.

AKLAMACIJA

(lat.- *acclamatio - klicanje, uzvikivanje*)

Naziv za jedan od načina glasanja prilikom odlučivanja. Za glasanje aklamacijom karakteristično je da se odlučuje bez pojedinačnog glasanja i bez prebrojavanja glasova. Glasanje se odvija različito (npr. prostim izvikivanjem, pljeskanjem koje označava odobravanje). Glasanje aklamacijom izražava opštu saglasnost, jednoglasno glasanje, pristanak svih koji u glasanju sudeluju.

AKTIVNO BIRAČKO PRAVO

Pravo građana da bira članove predstavničkih tela i druge organe državne vlasti koje biraju neposredno građani. Ovo pravo stiču punoletni, poslovno sposobni državljanini, ponekada i uz ispunjavanje dodatnih uslova (prebivalište u izbornoj jedinici i dr.). U nekim zemljama biračko pravo u ograničenom obimu (npr. izbor lokalnih organa vlasti) imaju i stranci. Razlozi za gubitak aktivnog biračkog prava su gubitak državljanstva i oduzimanje poslovne sposobnosti. U zemljama u kojima postoji kazna lišenja građanskih prava osuda na ovu kaznu povlači gubitak prava glasa.

U najvećem broju zemalja biračko pravo je garantovano kao subjektivno javno pravo građana. Birači se ovim pravom mogu ali ne moraju koristiti. U nekim zemljama (npr. Grčka, Belgija) biračko pravo se smatra javnom funkcijom. Posledica ovakvog stanovaštva je obaveza glasanja. Kršenje ove dužnosti se sankcionije.

ALTERNATIVNI GLAS

Poseban način glasanja. Naziva se i jedan prenosivi glas. Birač ima jedan glas koji dodeljuje alternativno jednom, nekolicini ili svim nominovanim kandidatima. Glasački listić može imati dva oblika:

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

A	3
B	1
C	2
D	5
E	4

prvi	B
drugi	C
treći	A
četvrti	E
peti	D

U prvom slučaju, na glasačkom listiću se nalaze imena kandidata, a birač upisuje redosled po kome kandidatima dodeljuje svoj alternativni glas. U drugom slučaju, na glasačkom listiću je ispisan redosled glasanja, a birač upisuje ime kandidata uz odgovarajući broj.

Koristeći se pravom alternativnog glasanja, birač može izabrati jednu od sledećih mogućnosti:

Prva, birač daje glas samo jednom kandidatu. Upisuje broj 1 uz ime kandidata koji uživa njegovu naklonost, ili uz redni broj 1 na glasačkom listiću upisuje ime kandidata za koga glasa.

Na primer:

A	
B	1
C	
D	
E	

prvi	B
drugi	
treći	
četvrti	
peti	

Druga, birač glasa za nekolicinu kandidata po redosledu koji označava brojem pored imena kandidata ili upisivanjem imena kandidata pored određenog broja. Svoje alternativne glasove birač dodeljuje po redosledu koji sam izabere, ne preskačući redosled, najpre prvom, potom drugom, trećem itd. kandidatu.

Na primer:

A	3
B	1
C	2
D	
E	

prvi	B
drugi	C
treći	A
četvrti	
peti	

Treća, birač daje alternativno svoj glas svakome od kandidata dodeljujući ga, redosledom koji sam izabere, počevši od kandidata koji uživa najveću naklonost birača pa sve do kandidata za koga ima najmanje simpatija.

Na primer:

A	3
B	1
C	2
D	5
E	4

prvi	B
drugi	C
treći	A
četvrti	E
peti	D

Prednost alternativnog glasa u većinskom izbornom sistemu jeste u tome što zamenjuje višekružno glasanje i otklanja njegove slabosti. Koristi se u Irskoj, na Malti, u Australiji.

APSOLUTNA VEĆINA

Apsolutna većina je jedan od oblika većinskog izbornog sistema. Poznata je i pod nazivima sistem iznad polovične većine ili sistem višekružnog glasanja.

S obzirom na način glasanja, razlikuju se tri tipa absolutne većine: sa više uzastopnih glasanja, sa alternativnim glasanjem i sa preferencijalnim glasanjem.

U izbornim sistemima koji počivaju na načelu absolutne većine, u jednoj izbornej jedinici se bira, po pravilu, jedan poslanik (uninominalne izborne jedinice).

Pravilo izbora je da mandat osvaja onaj među nominovanim kandidatima koji dostigne najmanje polovinu glasova birača. Kako se ova polovina glasova izračunava u odnosu na neki ukupan broj, mogući su različiti oblici absolutne većine, s obzirom na to koji ukupan broj se uzima kao osnovno merilo za obračun absolutne većine. Praksa izbornih sistema pokazuje da se absolutna većina izračunava na dva načina:

Prvi uzima u obzir ukupan broj birača upisanih u birački spisak i prema ovom broju izračunava absolutnu većinu. Takva absolutna većina naziva se *strožijim oblikom absolutne većine*.

Primer:

biračko telo broji 100 000 birača
za osvajanje mandata primenom strožijeg oblika absolutne većine potrebno je najmanje 50 000 glasova.

Drugi uzima u obzir broj birača koji su izašli na birališta i prema njemu izračunava absolutnu većinu. Ova većina naziva se *blažim oblikom absolutne većine*.

Primer:

biračko telo broji 100 000 birača
na biralista je izaslo 40 000 birača
za osvajanje mandata primenom blažeg oblika absolutne većine
potrebno je najmanje 20 000 glasova.

BAČENI GLASOVI

"Bačenim glasovima" u uninominalnim izbornim jedinicama nazivaju se svi glasovi preko 50 % koje osvoji kandidat stranke koja je favorit izborne utakmice. U izbornim jedinicama u kojima se bira samo jedan kandidat ovi glasovi ne utiču na osvajanje poslaničkog mesta, jer je za osvajanje poslaničkog mesta dovoljan i samo jedan glas preko polovine glasova. Svi glasovi osvojeni preko tog broja suvišni su u konkretnoj izbornoj jedinici. Oni su izgubljeni, jer ne doprinose osvajanju mandata. Zato se nazivaju „bačenim glasovima“. Ali, ovi glasovi mogu biti od odlučujućeg značaja za osvajanje mandata u nekoj drugoj izbornoj jedinici, u kojoj kandidati stranke favorita ne uživaju dovoljnu popularnost. Zato se pri postavljanju granica izbornih jedinica vodi računa da glasovi birača ne budu „bačeni u prazno“, već da se optimalno iskoriste i osvoji što veći broj mandata.

BADENSKI SISTEM

Jedna od metoda raspodele poslaničkih mesta u proporcionalnom izbornom sistemu. Prvi put je primenjen prema Ustavu Badena iz 1919. godine, pa otuda naziv badenski sistem. Karakteristika ovog sistema jeste mogućnost da se pri raspodeli mandata iskoriste i svi preostali glasovi s kandidatskih lista u pojedinim izbornim jedinicama.

U ovom sistemu glasa se za dve vrste kandidatskih lista koje ističe predлагаč. Jedna lista se ističe u izbornoj jedinici, a druga za više izbornih jedinica ili za celu zemlju (opšta, jedinstvena, državna). Mandati se najpre raspoređuju kandidatskim listama koje su istaknute u izbornim jedinicama. Raspodela mandata između kandidatskih lista u izbornim jedinicama vrši se primenom nekog od metoda proporcionalne raspodele mandata, ali se pri raspodeli u obzir uzima samo ceo broj izborne kvote. Glasovi (razlomak, decimala) koji su preostali po izbornim jedinicama sabiraju se za svaku od kandidatskih lista ponaosob. Zbirni ostatak glasova za

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

svaku od kandidatskih lista prenosi se na jedinstvenu (opštu, državnu) kandidatsku listu svake od političkih stranaka. Na osnovu zbirnog ostatka glasova, primenom nekoga od metoda raspodele mandata u proporcionalnom izbornom sistemu, preostali mandati dele se između jedinstvenih kandidatskih lista. Ovakvim načinom raspodele mandata neutrališu se posledice cepanja biračkog tela između više izbornih jedinica (izgubljeni, bačeni glasovi) i postiže viši stupanj proporcionalnosti.

BIAS

(engleski - kosina, nagib, naklonjenost)

Povlašćivanje jedne političke stranke u odnosu na druge. Naziv potiče iz britanske izborne prakse. Bias izazivaju činioci izvan izbornog sistema koji se odražavaju na izborni sistem i utiču na ishod izbora, kao i faktori koji su deo izbornog sistema i koji dovode jednu političku stranku u povoljniji položaj u odnosu na ostale. Bias karakteriše izborne sisteme koji počivaju na relativnoj većini. U proporcionalnim izbornim sistemima redak je.

BIRAČ

Gradač koji je ispunio uslove za sticanje biračke sposobnosti i po tom osnovu stekao pravo da bira i bude biran u lokalna ili centralna predstavnička tela ili u druge organe državne vlasti u čijem izboru neposredno sudeluju građani.

BIRAČKA SPOSOBNOST

Biračka sposobnost znači da je građanin ispunio ustavom i zakonom propisane uslove koji se traže za sticanje biračkog prava. Biračku sposobnost imaju punoletni, poslovno sposobni državlјani.

BIRAČKI ODBOR

Organ za sprovođenje izbora koji priprema, organizuje i rukovodi glasanjem na biračkom mestu. U sastav biračkog odbora ulaze članovi koje imenuje izborna komisija (stalni sastav) i članovi koje delegiraju predлагаči kandidata ili podnositelja izbornih lista (prošireni sastav).

BIRAČKI SPISAK

Birački spisak (registrov birača, knjiga birača) jeste evidencija o biračima. Sastavlja se u formi propisanoj zakonom. Vodi se po *službenoj dužnosti*, a vode ga organi vlasti (organi koji vode evidenciju o prebivalištu građana, organi uprave, sudovi i sl.). U birački spisak se upisuju lica koja uživaju biračko pravo. Upis, brisanje i izmene u biračkom spisku obavljaju se na osnovu službenih evidencija ili na zahtev birača uz podnošenje dokaza o biračkom pravu. Birački spiskovi se vode *kontinuirano*. Organi koji vode birački spisak permanentno vrše izmene koje su nastupile u biračkom telu, kako bi spiskovi bili *ažurni*. U godini kada se održavaju izbori građani se posebno pozivaju da ostvare uvid u birački spisak kako bi se u njega unele nastale izmene. U izbornoj godini izmene u biračkom spisku mogu se vršiti samo do određenog roka, kada se birački spisak zaključuje za potrebe konkretnih izbora i objavljuje broj birača. Birački spisak je *javna isprava* što omogućuje uvid u njega kao preduslov da se u njemu izvrše potrebne izmene. Birački spisak se vodi kao *jedinstven* spisak birača. Za svako biračko mesto sastavlja se, u propisanoj formi, overeni izvod iz biračkog spiska. Upis u birački spisak je i dokaz o biračkom pravu građanina. Ako birač nije upisan u birački spisak on ne gubi biračko pravo već samo ne može da ga koristi i glasa na konkretnim izborima.

BIRAČKO PODRUČJE

Biračko područje označava deo izborne jedinice koji se prostire na teritoriji na kojoj žive birači koji glasaju na jednom biračkom mestu. Teritorija na kojoj se prostire jedna izborna jedinica podeљena je na biračka područja. Na teritoriji izborne jedinice ima toliko izbornih područja koliko ima biračkih mesta u toj izbornoj jedinici.

BIRAČKO PRAVO

Jedno od osnovnih političkih prava građana. Garantuju ga međunarodne konvencije o slobodama i pravima građana kao jedno od prava građana na učešće u vršenju javnih poslova (npr. čl. 25 Pakta o građanskim i političkim pravima, čl. 3 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o zaštiti sloboda i prava građana). U

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

unutrašnjem pravu garantovano je ustavom kao najvišim i osnovnim pravnim aktom. Obuhvata dva prava: pravo građana da biraju (aktivno biračko pravo) i pravo da budu birani (pasivno biračko pravo). Osnovna svojstva biračkog prava su:

Biračko pravo je *opšte*

(svi građani stiču ovo pravo pod jednakim uslovima).

Biračko pravo je *jednako*

(svaki glas ima istu težinu, princip jedan čovek - jedan glas).

Biračko pravo je *neposredno*

(svaki birač lično koristi svoje pravo).

Glasanje je *tajno*

(tajnost glasanja štiti slobodu birača da bira).

BIRAČKO TELO

Opšti naziv za sve birače koji nastanjuju određeno područje (npr. područje na kome se prostire izborna jedinica ili područje koje obuhvata određena teritorijalna zajednica). Tako biračko telo za izbor odbornika u skupštinu opštine obuhvata sve birače nastanjene na području opštine, dok biračko telo za izbor poslanika u Narodnu skupštinu Republike Srbije obuhvata sve birače u Republici Srbiji. O biračkom telu vodi se evidencija u biračkom spisku. Ukupan broj birača (biračko telo) objavljuje se pre izbora. U izbornim sistemima u kojima se za punovažnost izbora zahteva izlazak na izbore najmanje polovine birača, objavljivanje ukupnog broja birača posebno je značajno. Ukupan broj birača je u ovim izbornim sistemima osnovno merilo prema kome se ceni da li je ispunjen opšti uslov za punovažnost izbora.

BLOK GLASOVA

Jedna od tehnika glasanja. Birač ima onoliko glasova koliko sedišta pokriva konkretna izborna jedinica, ali ne može dati više od jednog glasa svakome od istaknutih kandidata. Koristi se pri glasanju u većinskim izbornim sistemima sa višemandatnim izbornim jedinicama ili u proporcionalnim izbornim sistemima.

BROJ MANDATA U PREDSTAVNIČKOM TELU

Broj mandata predstavlja broj poslanika u predstavničkom telu. Određuje se primenom različitih kriterijuma.

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

Broj poslanika u predstavničkom telu može biti *unapred određen* u ustavu ili izbornom zakonu. Određen je kao apsolutan broj (npr. Narodna skupština Republike Srbije ima 250 poslanika). Broj poslanika deli se, potom, između izbornih jedinica. U većinskim izbornim sistemima koji počivaju na uninominalnom kandidovanju i glasanju za pojedinca obrazuje se onoliko izbornih jedinica koliko se poslanika bira u predstavničko telo. Svakoj izbornoj jedinici dodeljuje se jedno poslaničko mesto. U proporcionalnim izbornim sistemima (kandidovanje po listama i glasanje za kandidatsku listu) poslanička mesta se dele između izbornih jedinica srazmerno broju birača u njima, te je moguće da svakoj izbornoj jedinici ne bude dodeljen jednak broj poslaničkih mesta.

Broj poslanika se *utvrđuje u srazmeri sa brojem birača (ili stanovnika)*. Određuje se naknadno i može se razlikovati od izbora do izbora. Tada se utvrđuju kriterijumi koji određuju broj poslanika. Na primer, utvrđuje se broj birača (ili stanovnika) na koji se bira jedan poslanik. Tako se određuje broj poslanika Veća građana Savezne skupštine (na 65 000 birača bira se jedan poslanik). Broj poslanika će biti poznat neposredno pre izbora, kada bude poznata veličina biračkog tela.

Broj poslanika u predstavničkom može biti poznat *posle održanih izbora*. Tada se kao kriterijum za određivanje broja poslanika uzima broj palih glasova (broj birača koji su izašli na izbore), i utvrđuje na koji broj palih glasova dodeljuje se jedno poslaničko mesto. Kako broj palih glasova nije poznat pre već tek posle sprovedenih izbora, to će se i broj poslanika znati tek posle izbora. On će biti različit od izbora do izbora, jer zavisi od toga koliko će birača sudelovati u izborima. Veća apstinencija birača ima za posledicu manji broj poslanika i obrnuto.

Primeri:

Broj poslanika je unapred određen kao apsolutan broj
broj poslanika je 100

Izbori A

1 000 000 birača (stanovnika)
100 izbornih jedinica
10 000 birača bira 1 poslanika

Izbori B

1 100 000 birača (stanovnika)
100 izbornih jedinica
11 000 birača bira 1 poslanika

Broj poslanika određen je unapred na osnovu broja birača

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

(stanovnika) na koji se bira 1 poslanik
broj birača na koji se bira 1 poslanik je 10 000

Izbori A	Izbori B
1 000 000 birača (stanovnika)	1 100 000 birača (stanovnika)
100 poslanika se bira	110 poslanika se bira

Broj poslanika određuje se posle izbora primenom broja palih glasova
broj palih glasova na koji se bira 1 poslanik je 10 000

Izbori A	Izbori B
1 000 000 birača	1 000 000 birača
900 000 palih glasova (90 %)	800 000 palih glasova (80 %)
90 poslanika se bira	80 poslanika se bira

CENZITARNO BIRAČKO PRAVO

Oblik ograničenog biračkog prava za koji je karakteristično da se sticanje biračkog prava uslovljava ispunjavanjem zakonom propisanih cenzusa. Cenzitarno biračko pravo je prvi oblik u kome se pojavljuje biračko pravo.

CENZUS

Naziv za posebne uslove koje pojedinac, pored opštih uslova, mora ispuniti kako bi stekao biračko pravo. Priroda ovih posebnih uslova takva je da ih ne mogu ispuniti svi građani. Postoje različiti cenzusi. Najpoznatiji su *imovinski cenzus* (sticanje biračkog prava uslovljeno je određenim imovinskim stanjem građana izraženom u posedovanju nepokretnosti ili plaćanju određenog iznosa poreza), *domicilni cenzus* (sticanje biračkog prava vezuje za stalnu nastanjenost na određenom području kroz određeni period vremena), *obrazovni cenzus* (od birača se zahteva da bude pismen ili da ima određeni stupanj obrazovanja), *poreski cenzus* (sticanje biračkog prava uslovljava se plaćanjem određene sume poreza), *cenzus pola* (biračko pravo imaju samo muškarci, dok su žene lišene toga prava) i dr.

DOMICILNI CENZUS

(lat. *domus* - kuća, zavičaj, stalno mesto stanovanja)

Jedan od uslova za sticanje biračkog prava. Sticanje biračkog prava vezano je za prebivaliste birača na određenom području u određenom vremenskom trajanju. Domicilni cenzus najčešće se vezuje za biračko područje ili izbornu jedinicu u kojoj birač ostvaruje svoje biračko pravo.

D'ONTOV SISTEM

Jedna od metoda raspodele mandata u proporcionalnom izbornom sistemu. Nazvan je imenom svoga pronalazača, profesora d'Honta. Sreće se i pod nazivima sistem takmičenja lista ili sistem najmanjeg zajedničkog delitelja. Prvi put je primjenjen u Belgiji 1899. godine.

Primena d'Ontovog sistema nalaže da se najpre izračuna biračka masa svake kandidatske liste. Biračka masa kandidatske liste je broj glasova koji je lista osvojila u izbornoj jedinici. Potom se biračka masa svake liste deli brojevima 1, 2, 3, ... N (N je broj poslaničkih mesta u izbornoj jedinici). Posle rezultata dobijenih primenom navedenog metoda izdvaja se onoliko najvećih biračkih masa koliko konkretnoj izbornoj jedinici pripada poslaničkih mesta. Biračke mase za svaku od lista se potom rangiraju s obzirom na njihovu veličinu, i to od najveće do najmanje. Najmanja od njih je zajednički delitelj. Zajednički delitelj je kriterijum raspodele mandata između kandidatskih lista. Svakoj listi pripada onoliko mandata koliko je puta zajednički delitelj sadržan u njenoj biračkoj masi.

Primer:

Broj palih glasova je 10 000

U izbornoj jedinici se bira 5 poslanika

Istaknute su četiri liste kandidata

Lista A je osvojila 4000 glasova

Lista B je osvojila 2800 glasova

Lista C je osvojila 2300 glasova

Lista D je osvojila 900 glasova

Najpre se izračunava izborni količnik za svaku kandidatsku listu.

Izborni količnik liste A je: $4000 : 1 = 4000$

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

$$\begin{aligned}4000 : 2 &= 2000 \\4000 : 3 &= 1333 \\4000 : 4 &= 1000 \\4000 : 5 &= 800\end{aligned}$$

Izborni količnik liste B je: $2800 : 1 = 2800$

$$\begin{aligned}2800 : 2 &= 1400 \\2800 : 3 &= 933 \\2800 : 4 &= 700 \\2800 : 5 &= 560\end{aligned}$$

Izborni količnik liste C je: $2300 : 1 = 2300$

$$\begin{aligned}2300 : 2 &= 1150 \\2300 : 3 &= 766 \\2300 : 4 &= 575 \\2300 : 5 &= 450\end{aligned}$$

Izborni količnik liste D je: $900 : 1 = 900$

$$\begin{aligned}900 : 2 &= 450 \\900 : 3 &= 300 \\900 : 4 &= 225 \\900 : 5 &= 180\end{aligned}$$

Izborni količnici se potom razvrstavaju po veličini.

U iznetom primeru to će biti: 4000; 2800; 2300; 2000; 1400; 1333; 1150; 1000; 933; 900; 800; 766; 700; 575; 560; 460; 450; 300; 225 i 180.

Potom se izdvaja onoliko najvećih izbornih količnika koliko se poslanika bira u izbirnoj jedinici.

U primeru postoji 5 poslaničkih mesta. Ona će biti dodeljena sledećim listama:

- Listi A pripaše 2 poslanička mesta, jer ima 2 najveća izborna količnika (4000 i 2000).
- Listi B pripaše takođe dva poslanička mesta, jer i ona ima dva najveća izborna količnika (2800 i 1400).
- Listi C pripaše jedno poslaničko mesto, jer ona ima jedan najveći izborni količnik (2300).
- Listi D neće pripasti nijedno poslaničko mesto.

Primenom d'Ontovog pravila moguće je da neko od poslaničkih mesta ostane neraspoređeno. To se događa kada jedna ili više lista imaju jednak i istovremeno isti izborni količnik, a za raspode-

lu preostaje samo jedno poslaničko mesto. Preostali mandat dodjeljuje se ili listi koja je osvojila ukupno najveći broj glasova ili listi koja nije osvojila nijedan mandat.

DOPUNSKI IZBORI

Dopunski izbori se raspisuju u toku trajanja mandata u slučaju kada poslaničko mesto, iz različitih razloga, ostane upražnjeno. U tom slučaju izbori se raspisuju samo za upražnjeno poslaničko mesto. Karakteristični su za većinske izborne sisteme u kojima birači glasaju za pojedinačnog kandidata, pa nema drugih mogućnosti da se upražnjeno poslaničko mesto popuni osim izborom od strane birača. U proporcionalnom izbornom sistemu, gde birači glasaju za listu kandidata, upražnjeno poslaničko mesto popunjava neki od poslanika sa liste kandidata.

DRUP (DROOP) KVOTA ILI

Jedna od kvotnih metoda raspodele poslaničkih mandata u proporcionalnim izbornim sistemima. Drup kvota je modifikovani kvotni metod. Razlikuje se od Herove kvote utoliko što umanjuje izbornu kvotu uvećavanjem delioca za 1. Potom se kvotni broj uvećava još za 1. Na taj način se postiže da se veći broj mandata na nivou izborne jedinice može rasporediti na osnovu kriterijuma pune kvote. U tom slučaju je podela mandata na osnovu najvećeg ostatka glasova, u kojoj su često favorizovane manje na račun većih političkih stranaka, bespredmetna.

Drup kvota izračunava se primenom sledećeg pravila:

$$\frac{\text{ukupan broj glasova}}{\text{broj poslanika} + 1} = \text{izborna kvota} + 1$$

Primer:

$$\frac{10\,000 \text{ (broj glasova)}}{5 \text{ (broj poslanika koji se bira)} + 1} = \text{izborna kvota } 1666 + 1 = 1667$$

Potom se glasovi dati svakoj od kandidatskih lista dele izbornom kvotom. Svakoj listi pripašće onoliko poslaničkih mandata

koliko se puta izborna kvota sadrži u glasovima koje su birači dali toj listi.

Drup kvota ne osigurava raspodelu svih mandata na nivou izborne jedinice koja počiva na punoj izbornoj kvoti. Iako Drup kvota ne otklanja potrebu za naknadnom raspodelom manjeg broja mandata na osnovu nekoga od metoda raspodele preostalih mandata, njena prednost u odnosu na Herovu kvotu ipak je nesumnjiva jer smanjuje broj neraspoređenih mandata.

DVOKRUŽNO GLASANJE

Naziv za izborni sistem (npr. Francuska) koji počiva na kombinaciji apsolutne i relativne većine. Sistem dvokružnog glasanja eliminiše potrebu za višekružnim glasanjem i umanjuje negativne efekte izbornog sistema zasnovanog na relativnoj većini. Apsolutna većina se teško postiže, naročito ako za jedno poslaničko mesto ima više kandidata. Da bi jedan od kandidata dostigao minimalno potreban broj glasova za osvajanje mandata, često je nužno više uzastopnih glasanja. Višekružno glasanje ima negativne posledice (npr. apstinencija birača, taktičko glasanje), koje se ublažuju različitim tehnikama glasanja (npr. alternativni ili preferencijalni glas) ili dvokružnim većinskim sistemom.

Izbori u dvokružnom većinskom sistemu odvijaju se po sledećim pravilima:

U prvom krugu glasanja za osvajanje poslaničkog mesta potrebna je apsolutna većina. Izabran je kandidat koji osvoji najmanje polovinu glasova. Apsolutni broj glasova koji je neophodan za izbor u prvom krugu može biti različit. U različitim izbornim sistemima on se računa u odnosu na različite ukupne brojeve.

Na primer:

- ukupan broj birača upisanih u birački spisak (u praksi izbornih sistema izuzetno retko)

- broj birača izašlih na izbole

- broj birača izašlih na izbole uz dodatni uslov da na izbole, da bi oni bili punovažni, mora izaći najmanje $50\% + 1$ birač od broja birača upisanih u birački spisak (u praksi izbornih sistema najčešće se sreće)

- u odnosu na broj važećih glasačkih listića.

U izbornim jedinicama u kojima u prvom krugu glasanja ni-jedan kandidat nije dostigao minimalno potreban broj glasova za osvajanje mandata, glasanje se ponavlja u još jednom krugu. Bira-

či u tim izbornim jedinicama izlaze još jednom na birališta kada konačno odlučuju o ishodu izbora. Mandat osvaja kandidat koji ima najveći broj glasova u odnosu na svakog drugog kandidata. U praksi izbornih sistema najčešće se ograničava broj kandidata o kojima se glasa u drugom krugu. Pravilo je da se u drugi krug glasanja uključuju samo dva kandidata iz prethodnog kruga glasanja koja su osvojila najveći broj glasova. Ponekad se i u drugom krugu glasanja, kao opšti uslov validnosti izbora, zahteva da na birališta izade najmanje određeni broj birača (npr. 25 %, ili 12,5 %).

EFEKAT GRANICE

Naziv za takvo postavljanje granica između izbornih jedinica koje dele biračko telo naklonjeno određenom kandidatu (kandidatskoj listi). Takvo postavljanje granica između izbornih jedinica umanjuje šanse za izborni uspeh određenog kandidata (kandidatske liste). Cepanje biračkog tela naklonjenog određenom kandidatu (kandidatskoj listi) naziva se još i efekat sudaranja ili efekat odbijanja.

EKSPLICITNI PRAG GLASOVA

(lat. *explicitus* - izrečan, otvoren)

Naziv za jednu od izbornih prepreka. Eksplisitni prag glasova je, procentualno izražen, zakonom propisan minimalni broj glasova koji treba da osvoji kandidatska lista da bi stekla pravo učešća u raspodeli mandata. Izračunava se na nivou izborne jedinice. Ako je biračko telo podeljeno na više izbornih jedinica eksplisitni prag glasova će biti niži i obrnuto. Naziva se još i zakonski prag, veštački prag ili eliminacioni kriterijum.

ELEKTOR (IZBORNIK)

Lica koja građani biraju neposredno, a koji potom, kao elektorski kolegijum, biraju neposredno organe vlasti. Elektorski izbori su oblik posrednih izbora.

GERRYMANDERING

U teoriji izbora gerrymandering označava politički pristrasno postavljanje granica izbornih jedinica. Termin vodi poreklo iz

izborne prakse SAD, od imena guvernera države Masačusets (Gerry Elbridge) čijem izbornom uspehu je doprinela pristrasno oblikovana izborna jedinica. Izborna jedinica je oblikom podsećala na salamandera, pa otuda kovanica gerrymander.

Pristrasno postavljanje granica izbornih jedinica vodi računa o koncentraciji (ili o disperziji) birača naklonjenih određenom kandidatu. Stvaranjem ovakvih izbornih jedinica na izborni rezultat može se uticati na dva načina. Prvi se manifestuje postavljanjem granica izbornih jedinica koje maksimalno obuhvataju biračko telo naklonjeno određenom kandidatu, odnosno političkoj stranci. U izbornoj jedinici koncentrisani su birači naklonjeni određenom kandidatu (političkoj stranci). Ovakve izborne jedinice nazivaju se utvrđenjima (bunkerima). Drugi način postavljanja granica izbornih jedinica počiva na disperziji (rascepkanosti) i podeli biračkog tela. Biračko telo koje je naklonjeno određenom kandidatu (stranci) cepa se između više izbornih jedinica. Tako se neutrališe izborni potencijal toga kandidata (stranke), što ima za posledicu gubitak na izborima.

GLASANJE

Radnja kojom birač ostvaruje svoje aktivno biračko pravo. Glasanje može biti javno ili tajno. Javno se glasa kada se odlučuje o nekoj stvari (npr. glasanje o zakonu). Tajno se glasa o ličnosti (npr. izbor poslanika). U većinskim izbornim sistemima glasa se za kandidata, a u proporcionalnim izbornim sistemima za kandidatsku listu. U izbornim sistemima postoje različite metode glasanja (npr. preferencijalno, alternativno, kumuliranje glasova, glasanje sa dva glasa i sl.), kao i različite tehnike glasanja (npr. na glasačkim listićima, putem magnetnih kartica, pomoću kuglica i sl.).

GOMILANJE GLASOVA

Sabiranje svih glasova koji preostanu na kandidatskim listama posle raspodele mandata izvršene na osnovu celih brojeva izbornih kvota. U izbornim jedinicama raspodeljuju se mandati između kandidatskih lista uzimajući u obzir samo ceo broj izborne kvote, a ne i razlomak, odnosno brojeve iza decimalne. Na kandidatskim listama preostaje jedan broj glasova, oni koji ne čine ceo broj izborne kvote. Ti glasovi se nazivaju ostatak glasova. Ostatak glasova se sabira za svaku od kandidatskih lista u

svakoj od izbornih jedinica. Ovaj postupak naziva se gomilanje glasova, a rezultat dobijen sabiranjem ostatka glasova naziva se zbirni ostatak glasova. U izbornim jedinicama ostaje i izvestan broj mandata koji nije raspoređen, jer nijedna od kandidatskih lista nema ceo broj izborne kvote, pa mandat ne može biti raspoređen. Ti mandati nazivaju se neraspoređenim mandatima. Oni se raspoređuju između kandidatskih lista na osnovu zbirnog ostatka glasova.

HAGENBAH-BIŠOFOVA (HAGENBACH-BISCHOFF) METODA

Jedna od kvotnih metoda za raspodelu mandata u proporcionalnim izbornim sistemima karakteristična po tome što umanjuje izborni količnik uvećavanjem delitenja za 1. Nazvana je po prezimenima njenih pronalazača.

Izborna kvota po Hagenbahu i Bišofu izračunava se na sledeći način:

$$\frac{\text{ukupan broj glasova osvojenih u izbirnoj jedinici}}{\text{broj poslanika koji se bira u izbirnoj jedinici} + 1} = \text{izborna kvota}$$

Primer:

$$\frac{10\,000 \text{ (broj glasova)}}{5 \text{ (broj mandata)} + 1} = \text{izborna kvota je } 1666$$

Na osnovu izborne kvote mandati se dele između kandidatskih lista istaknutih u izbirnoj jedinici. Hagenbah-Bišofova metoda je jedan od oblika umanjene izborne kvote. Kao i drugi oblici umanjene izborne kvote (npr. imperijal kvota, Drup kvota), doprinosi tome da se na osnovu celog kvotnog broja veći broj mandata odmah raspoređuje na nivou izborne jedinice, a samo manji broj ostaje neraspoređen i podleže naknadnoj raspodeli.

HEROVA KVOTA (HAMILTONOVA METODA)

Jedna od kvotnih metoda raspodele mandata u proporcionalnim izbornim sistemima. Nazvana je po imenu Tomasa Harea koji je prvi predložio ovaj metod raspodele mandata. Nešto kasnije za

istu metodu zalagao se i Hamilton, pa se otuda naziva i Hamiltonova metoda.

Najpre se u izborima izračunava izborna kvota primenom sledeće formule:

$$\frac{\text{ukupan broj osvojenih glasova u izbirnoj jedinici}}{\text{broj poslanika koji se bira u izbirnoj jedinici}} = \text{izborna kvota}$$

Izborna kvota se potom primenjuje na raspodelu mandata. Oni se dele između kandidatskih lista istaknutih u izbirnoj jedinici. Svakoj od lista dodeljuje se onoliko poslaničkih mandata koliko se izborni količnik sadrži u broju glasova koji je dat za listu.

Primer: ako se u izbirnoj jedinici bira 6 poslanika, a lista stranke osvoji 1/6 od ukupnog broja važećih glasova u izbirnoj jedinici, ona može računati na 1 mandat. Ukoliko osvoji 2/6 glasova može računati na dva mandata itd.

IMOVINSKI CENZUS

Jedan od posebnih uslova koji je potrebno ispuniti za sticanje biračkog prava. Sticanje biračkog prava uslovljeno je posedovanjem imovine. U prvo vreme imovinski cenzus je vezivan uz svojinu na nepokretnostima, jer su one bile osnovni pokazatelj imovinskog stanja pojedinca. Kasnije je cenzus svojine na nepokretnostima zamenjen poreskim cenzusom. Sticanje biračkog prava vezivano je za iznos poreza koji je pojedinac plaćao na svoju (nepokretnu ili pokretnu) imovinu. Visina poreza označavala je ujedno i imovinsko stanje pojedinca. Imovinski cenzus nisu mogli ispuniti svi građani. Zato je cenzitarno biračko pravo ograničeno biračko pravo.

IMPERATIVNI MANDAT

Termin koji označava vezu između birača i poslanika u kojoj je poslanik obavezan da se, pri odlučivanju u parlamentu, pridržava uputstava odnosno instrukcija koje su utvrdili birači koji su ga izabrali. Naziva se još i vezani mandat, jer poslanik nema slobodu da u parlamentu glasa prema sopstvenom uverenju već je vezan instrukcijama birača. Ako prekrši njihove instrukcije, poslanik može biti opozvan.

IMPERIJAL KVOTA

Jedna od kvotnih metoda za raspodelu mandata u proporcionalnim izbornim sistemima. Prednost imperijal kvote nad drugim kvotnim metodama jeste u tome što doprinosi pravilnijoj raspodeli mandata. Samo mali broj mandata u izbirnoj jedinici ostaje neraspoređen primenom celog kvotnog broja. Imperijal kvota izračunava se na sledeći način:

ukupan broj glasova datih kandidatskim listama

$$\frac{\text{ukupan broj glasova datih kandidatskim listama}}{\text{ukupan broj mandata u izbirnoj jedinici} + 2} = \text{imperijal kvota}$$

Primer:

10 000 (broj glasova)

$$\frac{10\,000}{5 (\text{broj poslanika koji se bira}) + 2} = \text{izborna kvota } 1429$$

IMPLICITNI PRAG GLASOVA

(lat. *implicatus* - koji se podrazumeva)

Procentualno izražen broj glasova koji je potreban za osvajanje poslaničkog mandata na nivou izborne jedinice. Visinu implicitnog praga glasova određuje broj izbornih jedinica u zemlji. Ako je broj izbornih jedinica veliki, implicitni prag glasova će biti nizak, i obrnuto. Naziva se još i prirodni prag.

INDEKS PROPORCIONALNOSTI

Indeks proporcionalnosti je odnos udela glasova koji je osvojila kandidatska lista jedne političke stranke u ukupnom broju glasova prema udelu mandata koji su dodeljeni njenoj listi u odnosu na ukupan broj raspoloživih mandata u izbirnoj jedinici. Indeks proporcionalnosti je pokazatelj stupnja proporcionalnosti u proporcionalnim izbornim sistemima.

IZBORI

Izbori su sredstvo, a pravila o izborima način obrazovanja organa vlasti. Na izborima se zasniva legitimitet vlasti. Laiciziranjem

političke vlasti osnov njenog legitimiteta postaje podrška građana izražena njihovim neposrednim učešćem u izboru organa vlasti. Izborna prava zato nisu samo individualna prava građana već i osnovna veza između građana i vlasti. Otuda izborne pravo nije samo subjektivno pravo građana, već ima i javno-pravne karakteristike. Principi i pravila na kojima počivaju izbori određuju položaj građana kao nosilaca narodnog suvereniteta. Sadržaj sloboda i prava i način ostvarivanja izbornih principa i pravila govore i o položaju građana u konkretnom ustavnom i političkom sistemu. Sadržina izbora, kao jedinstvo izbornih pravila i principa i njihovog praktičnog ostvarivanja, jeste različita. Razlike postoje ne samo među pojedinim ustavnim sistemima, već i u okviru istovetnog ustavnog sistema u pojedinim periodima njegovog razvoja, jer se izborni sistemi menjaju. Zbog značaja koji imaju u ustavnom sistemu izbori su uređeni pravnim propisima. Ustavom se uređuju osnovni izborni principi i načela, dok se procedura i postupak izbora uređuju zakonima.

IZBORNA APSTINENCIJA

(lat. *abstinentio* - uzdržavanje, odustajanje)

Naziv kojim se označava neizlazak birača na izbore.

IZBORNA JEDINICA

Pojam izborne jedinice određuju sledeći elementi: broj poslaničkih mandata, obuhvat izbornoj jedinici, veličina biračkog tela, prostiranje izborne jedinice. Sva tri elementa moraju biti istovremeno ispunjena. Svakoj izbornoj jedinici pripada određeni broj poslaničkih mandata. Svaka izborna jedinica obuhvata određeni deo biračkog tela. Najzad, svaka izborna jedinica prostire se na određenom teritorijalnom području.

Izborne jedinice se određuju zakonima o izbornim jedinicama. Osnovno merilo koje se primenjuje na obrazovanje izbornih jedinica jeste jednakost biračkog prava (načelo jedan čovek - jedan glas). Pored toga, prilikom obrazovanja izbornih jedinica uzimaju se u obzir i drugi činioci: demografski, regionalni, istorijski, geografski, ekonomski, državno uređenje, teritorijalna organizacija i dr. Postizanje optimalne usklađenosti ovih, po mnogim svojstvima, raznorodnih činilaca, nalaže brižljiv odnos prema formiranju

izbornih jedinica.

Razlikuju se dva osnovna tipa izbornih jedinica: izborne jedinice u kojima se bira jedan poslanik (jednomandatne, uninominalne izborne jedinice) i izborne jedinice u kojima se bira više poslanika (višemandatne, plurinominalne izborne jedinice).

Obrazovanje izbornih jedinica povezano je sa tipom izbornog sistema. Male (jednomandatne, uninominalne) izborne jedinice odlikuju većinske izborne sisteme i uninominalno kandidovanje. Veće (višemandatne, plurinominalne) izborne jedinice karakterišu proporcionalne izborne sisteme i kandidovanje po listama. Svaki od ovih sistema ima i prednosti i nedostataka. U malim izbornim jedinicama veći su izgledi da birač poznaje kandidata kojem dodeljuje svoj glas, dok je u velikim izbornim jedinicama ovakva mogućnost manja, pa birač prvenstveno glasa za političku stranku, a ne za kandidata.

IZBORNA KOMISIJA

Organ za sprovodenje izbora koji se obrazuje u svakoj izbornoj jedinici (izborna komisija izborne jedinice) i na nivou države (centralna izborna komisija). Članovi izbornih komisija se imenuju od strane parlamenta (stalni sastav), kao i od strane političkih stranaka koje su istakle svoje kandidate (kandidatske liste) na izborima (prošireni sastav). Nadležnost izbornih komisija vezana je za organizovanje i pripremanje izbora, staranje o zakonitom sprovođenju izbora, odlučivanje o povredama materijalnog i procesnog izbornog prava i utvrđivanje rezultata izbora.

IZBORNA KVOTA

Izborna kvota je procentualno izražen broj glasova koji je potrebno osvojiti za jedno poslaničko mesto. Izborna kvota izražava ujedno i prirodni prag glasova. Ona je značajna i za izračunavanje veštačkog (zakonskog) izbornog praga. Veštački izborni prag je uvek viši od izborne kvote. Izborna kvota se izračunava tako što se broj glasova (uzet kao 100 %) deli brojem poslanika koji se biraju u izbornoj jedinici.

Primer:

Ako se bira 100 poslanika izborna kvota će biti 10 % jer je:
 $100 \% : 10 = 10 \%$

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

U našem primeru za osvajanje poslaničkog mesta potrebno je osvojiti najmanje 10 % glasova birača.

IZBORNA (KANDIDATSKA) LISTA

Predlozi kandidata za poslanike koje, u proporcionalnim izbornim sistemima, ističu političke stranke, njihove koalicije, građani i drugi subjekti koji raspolažu pravom kandidovanja. Nazivaju se još i kandidatskim listama. Postoje različiti tipovi izbornih lista: zatvorene, blokirane, vezane, slobodne, slabo strukturirane, krukte i dr.

IZBORNE JEDINICE-BUNKERI

Naziv za izborne jedinice čije su granice postavljene tako da maksimalno obuhvataju birače naklonjene određenom kandidatu ili političkoj stranci. Izborna jedinica-bunker koncentriše sve glasove potencijalnih birača i doprinosi izbornom uspehu kandidata (kandidatske liste). Primer je za pristrasno oblikovane izborne jedinice.

IZBORNE RADNJE

Izborne radnje obuhvataju različite aktivnosti koje se odvijaju po postupku propisanom u ustavu i zakonu. S obzirom na redosled po kome se odvijaju, izborne radnje se mogu grupisati na:

Aktivnosti koje prethode glasanju

Aktivnosti koje prethode glasanju imaju za cilj pripremu izbora. One obuhvataju:

- donošenje odluke o raspisivanju izbora
- kandidovanje poslanika
(pojedinačno ili isticanjem kandidatske liste)
- izbornu kampanju
- registraciju birača
- obrazovanje organa za sprovоđenje izbora
- obrazovanje izbornih jedinica
- određivanje biračkih mesta
- pripremanje izbornog materijala
- prijem izbornog materijala.

Aktivnosti na dan izbora

Na dan izbora u toku trajanja glasanja odvijaju se sledeće aktivnosti:

- uređenje biračkog mesta
- kontrola izbornog materijala pre otvaranja biračkog mesta
- kontrola i pečaćenje glasačke kutije
- utvrđivanje identiteta birača
- glasanje (na biračkim mestima, izvan biračkih mesta, putem pisma).

Aktivnosti posle zatvaranja biračkih mesta

Posle zatvaranja biračkih mesta teku aktivnosti koje se mogu grupisati na one koje teku na biračkom mestu i one koje se odvijaju u izbornim komisijama.

Aktivnosti na biračkom mestu obuhvataju:

- utvrđivanje broja birača koji su izašli na izbole
- utvrđivanje broja neupotrebljenih glasačkih listića i deponovanje ovih listića
- otvaranje glasačke kutije
- proveravanje kontrolnog kupona u glasačkoj kutiji
- odvajanje važećih od nevažećih glasačkih listića
- utvrđivanje broja nevažećih glasačkih listića i deponovanje ovih listića
- utvrđivanje rezultata glasanja na biračkom mestu prebrojavanjem važećih glasačkih listića i konstatovanjem broja glasova koji je osvojio kandidat (kandidatska lista)
- sastavljanje zapisnika o radu biračkog odbora i rezultatima glasanja na biračkom mestu
- dostavljanje zapisnika i izbornog materijala sa biračkih mesta izbornim komisijama.

Aktivnosti u izbornim komisijama izbornih jedinica obuhvataju:

- prijem i kontrolu ispravnosti izbornog materijala sa biračkih mesta
- utvrđivanje rezultata glasanja u izbornoj jedinici
- saopštavanje rezultata izbora
- čuvanje izbornog materijala.

Aktivnosti koje se odvijaju tokom čitavog izbornog postupka

Neke izborne aktivnosti odvijaju se od momenta donošenja odluke o raspisivanju izbora, pa sve do saopštavanja i objavljivanja rezultata izbora. Najznačajnije među njima su:

- posmatranje izbora od strane domaćih i stranih posmatrača
- medijsko praćenje izbora
- kontrola izbora od strane učesnika u izbornom procesu
- odlučivanje o zaštiti izbornih prava ukoliko su povređena.

IZBORNi KOLIČNIK

Jedna od metoda raspodele poslaničkih mandata u proporcionalnom izbornom sistemu između kandidatskih lista različitih političkih partija srazmerno broju glasova koji je osvojila svaka od lista. Mandati se raspodeljuju po sledećim pravilima:

Najpre se izračunava izborni količnik, primenom sledeće formule:

$$\frac{\text{broj svih palih glasova u izbirnoj jedinici}}{\text{broj poslanika koji se bira u izbirnoj jedinici}} = \text{izborni količnik}$$

Primer:

$$\frac{10\ 000 \text{ (broj palih glasova)}}{5 \text{ (broj poslanika koji se bira)}} = 2000 \text{ (izborni količnik)}$$

Izborni količnik se potom primenjuje na raspodelu mandata između kandidatskih lista. Svakoj listi dodeljuje se onoliko poslaničkih mandata koliko se izbornih količnika sadrži u broju glasova koji je osvojila kandidatska lista.

Primer:

broj palih glasova je 10 000

broj poslanika koji se bira u izbirnoj jedinici je 5

izborni količnik je 2000

u izbirnoj jedinici su istaknute četiri liste (A, B, C i D)

lista A je osvojila 4000 glasova i 2 mandata jer je:

RECNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

$$\frac{4000 \text{ (broj glasova)}}{2000 \text{ (izborni količnik)}} = 2 \text{ poslanika}$$

lista B je osvojila 2000 glasova i 1 mandat jer je:

$$\frac{2000 \text{ (broj glasova)}}{2000 \text{ (izborni količnik)}} = 1 \text{ poslanik}$$

lista C je osvojila 2000 glasova i 1 mandat jer je:

$$\frac{2000 \text{ (broj glasova)}}{2000 \text{ (izborni količnik)}} = 1 \text{ poslanik}$$

lista D je osvojila 2000 glasova i 1 mandat jer je:

$$\frac{2000 \text{ (broj glasova)}}{2000 \text{ (izborni količnik)}} = 1 \text{ poslanik}$$

Primenom izbornog količnika na raspodelu mandata može se dogoditi da svi mandati ne budu raspodeljeni, kao i da na pojedinim listama preostane određeni broj glasova koji nije dovoljan za osvajanje još jednog mandata.

Primer:

ako bi lista A osvojila 4000 glasova, lista B 3000 glasova, lista D 2000 glasova i lista C 1000 glasova, primena izbornog količnika dala bi sledeći rezultat:

lista A osvojila bi 2 poslanička mesta jer je:

$$\frac{4000 \text{ (broj osvojenih glasova)}}{2000 \text{ (izborni količnik)}} = 2 \text{ poslanika}$$

lista B osvojila bi 1 poslaničko mesto jer je:

$$\frac{3000 \text{ (broj osvojenih glasova)}}{2000 \text{ (izborni količnik)}} = 1 \text{ poslanik}$$

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

lista C osvojila bi 1 poslaničko mesto jer je:

$$\frac{2000 \text{ (broj osvojenih glasova)}}{2000 \text{ (izborni količnik)}} = 1 \text{ poslanik}$$

Lista D ne bi osvojila nijedan mandat jer je broj osvojenih glasova manji od izbornog količnika.

Liste B i C beleže ostatak glasova od po 1000, a jedan poslanički mandat nije raspoređen.

Kada svi mandati nisu raspoređeni, a na listama preostane određeni broj glasova, podela preostalih mandata vrši se na nekoliko načina (najveći ostatak glasova, najveći prosečni broj, zemaljska kandidatska lista i zbirni ostatak glasova i sl.).

IZBORNI PRAG

Minimalno potreban, procentualno izražen, broj glasova za osvajanje poslaničkog mandata. Razlikuju se prirodni (implicitni) i veštački (zakonski ili eksplicitni) izborni prag. Veštački izborni prag eliminiše iz raspodele mandata kandidatske liste kojima je procentualno mali broj birača poklonio svoje poverenje. Zato se naziva i kriterijum eliminacije. S obzirom na broj glasova koje je osvojila, kandidatska lista bi imala pravo da sudeluje u raspodeli mandata (prirodni prag), ali će biti isključena iz raspodele mandata jer nije ispunila zakonski prag glasova. Zakonski prag je uvek veći od prirodnog praga. (Videti eksplicitni prag glasova i implicitni prag glasova)

IZBORNI SPOROVI

Opšti naziv za sudske sporove u kojima se odlučuje o povredama izbornog prava i zaštiti izbornog prava. Nadležnost za rešavanje izbornih sporova bila je najpre poverena parlamentu. Smatralo se, naime, da jedino parlament može odlučivati o pitanjima vezanim za izbore povodom kojih postoji spor. U najvećem broju izbornih sistema, danas se rešavanje izbornih sporova poverava redovnim sudovima ili ustavnim sudovima. U nekim izbornim sistemima obrazuju se posebni, specijalizovani sudovi (ili sudska veća) za rešavanje izbornih sporova. Ovi sudovi назијавују се изборни судови.

IZBORNO PRAVO

Termin koji ima više značenja. Označava skup prava i dužnosti učesnika u izborima (materijalno izborno pravo). Takođe naziv za deo pravnog sistema koji obuhvata sve pravne propise koji uređuju izbore (materijalno izborno pravo, procesno izborno pravo, pravila izborne matematike, pravila izborne geografije i tehnička pravila o izborima). Izborno pravo je i naziv za pravnu nauku koja se bavi izučavanjem pravnih pravila o izborima i njihove primene.

JEDNOKRUŽNI VEĆINSKI SISTEM

Jedan oblik većinskog izbornog sistema. Poznat je i pod nazivima ispodpolovična većina, sistem najvećeg broja, sistem jednokružnog glasanja, „prvi uzima mesto“. U prilog jednokružnom većinskom izbornom sistemu ističu se: *izbor ličnosti* (birač glasa za jednog od nominovanih kandidata rukovodeći se kvalitetima koje poseduje kandidat za koga glasa), *jednostavnost* (ovaj izborni sistem nije komplikovan ni za birače niti za obradu rezultata izbora) i *glasanje koje se završava u jednom krugu* (birači na biralište izlaze samo jednom). Osnovni nedostatak ovog tipa izbornog sistema je da sastav parlamenta ne izražava adekvatno volju biračkog tela.

Kandidovanje je pojedinačno (uninominalno). Izborne jedinice su jednomandatne (uninominalne), npr. u SAD, Engleskoj, Kanadi. Izuzetno, izborne jedinice su višemandatne (plurinominalne), npr. u Španiji, Čileu, Brazilu i dr.

U jednokružnom većinskom sistemu mandat dobija kandidat koji osvoji više glasova (relativnu većinu) od glasova koji je osvojio bilo koji od preostalih kandidata koji su učestvovali u izbornoj utakmici. Otuda naziv ispodpolovična većina ili sistem najvećeg broja.

Za prirodu ovog izbornog sistema značajan je broj kandidata koji su nominovani za jedno poslaničko mesto. Na poslaničko mesto mogu biti nominovana dva ili više kandidata.

Ako na jedno poslaničko mesto konkurišu dva kandidata, pri dodeli mandata moguće su dve situacije:

Prva, kada jedan kandidat osvoji najveći broj glasova, koji je ujedno i absolutna većina glasova.

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

A 51
B 49

100

Druga, kada kandidati osvoje identičan broj glasova, pa je pitanje koji od kandidata će osvojiti mandat?

A 50
B 50

100

U sporu o dodeli mandata tada najčešće presuđuje kocka, jer birači podjednako vrednuju svakoga od kandidata.

Ako na jedno poslaničko mesto konkuriše četiri i više kandidata, mandat osvaja kandidat koji je dobio više glasova od bilo kog drugog kandidata. Broj glasova, potreban za osvajanje mandata, biće veći ili manji zavisno od broja kandidata koji teže jednom poslaničkom mestu. Odnos glasovi - mandati može pokazati veliku nesrazmeru.

Primer:

A 35	A 30	A 25	A 20	A 15	A 11
B 25	B 25	B 20	B 15	B 14	B 10
C 25	C 20	C 20	C 15	C 14	C 10
D 15	D 15	D 15	D 15	D 14	D 10
—	E 10	E 10	E 15	E 14	E 10
100	—	F 10	F 10	F 14	F 10
	100	—	G 10	G 11	G 10
		100	—	H 4	H 10
			100	—	I 10
				100	J 9
					—
					100

Povećavanje broja nominacija vodi disperziji glasova. Za kandidata koji je izabran može se reći da je pre izabran glasovima koji su dati protiv njega, nego glasovima koje je sam osvojio.

A 35   A 30   A 25   A 20   A 15   A 11
protiv 65   protiv 70   protiv 75   protiv 80   protiv 85   protiv 89

Odgovor na ovakav mogući ishod izbora jeste taktičko glasanje kojim birač ugrožava poziciju i šanse favorita izborne utakmice. Naziva se još i glasanje za poslednjeg neprihvativog kandidata. Nedostaci relativne većine multiplikuju efekat ako se više izbornih jedinica poveže u jedan izborni okrug u kome se bira više kandidata (polinominalni izborni okrug). Tada od načina obrazovanja i kriterijuma koji se uzimaju u obzir pri obrazovanju izbornog okruga može presudno zavisiti ishod izbora.

JEDNOMANDATNE IZBORNE JEDINICE

Izborne jedinice u kojima se bira samo jedan poslanik. Nazivaju se još i jednonominalne ili uninominalne. (Videti uninominalne izborne jedinice)

KANDIDAT

Gradjanin koji uživa pasivno biračko pravo, kod koga ne postoji zakonom propisane smetnje za obavljanje poslaničke funkcije (parlamentarna nepodudarnost) i koji je istaknut kao kandidat ili samostalno ili na kandidatskoj listi.

KANDIDATSKE LISTE

Jedan od načina kandidovanja. U jednoj izbornoj jedinici bira se se više poslanika. Kandidati, po pravilu onoliki broj koliko se poslanika bira, ističu se na listama. Podnosioci kandidatskih lista su najčešće političke stranke, ali svoju listu kandidata mogu istaći i građani (grupa) neposredno. U praksi pravom podnošenja kandidatskih lista najčešće se koriste političke stranke (samostalno ili u koaliciji). Personalni sastav kandidatskih lista određuju rukovodstva političkih stranaka, a birači na to ne mogu uticati. Birač glasa za listu kandidata, a ne za ličnosti čija je kandidatura istaknuta na listi. Glasajući za listu kandidata birač glasa za političku stranku, a ne za kandidata sa liste. Otuda je moguće da kandidat sa liste koga birač preferira i zbog koga je glasao za listu uopšte ne bude izabran. Veza između birača i predstavnika koji ga reprezentuju u parlamentu je pokidana, a birači često u personalnom parlamentarnom sastavu ne mogu da prepoznaju svoje izabranike. To je ozbiljan nedostatak proporcionalnih izbornih sistema koji je izložen opravdanim kritikama.

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

Postoje različiti tipovi kandidatskih lista.

- *Vezane, zatvorene ili nepromenljive liste* - listu kandidata ističe politička stranka, a biraču ostaje samo pravo da svoj glas da jednoj od lista, ali ne i pravo da bilo šta menja u listi kandidata.

- *Nevezane, promenljive liste* ističu političke stranke, ali birači imaju mogućnost intervencije u listi. Liste kandidata se daju unapred, a zakon propisuje koja prava birač ima u vezi sa promenom liste (npr. izmena redosleda kandidata na listi; brisanje pojedinih kandidata sa liste; dodavanje novih kandidata umesto kandidata koji su brisani sa liste i dr.).

- *Slobodne, otvorene liste* se ne utvrđuju unapred, već se biračima ostavlja pravo da prilikom glasanja slobodno sastave listu kojoj će dodeliti svoj glas.

Nedostatak proporcionalnih izbornih sistema vezuje se i za glasanje po listama. Birač glasa o listi kandidata koju predlaže politička stranka, a sam nema uticaja na njeno sastavljanje. Glasajući za kandidatsku listu on glasa prvenstveno za političku partiju, a ne za kandidate koje je ona istakla na listi. Ovi nedostaci ublažavaju se primenom nevezanih lista ili različitim načinima glasanja za kandidate na partijskoj listi.

KANDIDOVANJE (NOMINACIJA)

Pravo isticanja kandidata pripada političkim strankama i građanima. Pravo kandidovanja se stiče pod određenim uslovima (npr. podrška koju birači daju kandidaturi stavljajući svoj potpis na predlog kandidature). U izbornim sistemima koji kombinuju većinski i proporcionalni sistem uslov za sticanje prava na isticanje liste kandidata može biti i isticanje uninominalne kandidature u određenom broju izbornih jedinica.

Kandidovanje može biti pojedinačno (*uninominalno kandidovanje*) ili na listama (*kandidovanje po listama*). Uninominalno kandidovanje karakteristično je za većinski, a kandidovanje po listama za proporcionalni izborni sistem. Kandidovanje po listama izuzetno se koristi i u većinskom sistemu.

KLASNO (KURIJALNO) BIRAČKO PRAVO

Naziv za jedan od oblika nejednakog biračkog prava. Odlikuje ga nejednaka težina glasova birača. U sistemu klasnog biračkog prava biračko pravo je opšte i načelno svaki građanin ima biračko

pravo. Biračko telo je, međutim, podeljeno u pojedine grupe (klase, kurije). Podela na klase je, po pravilu, zasnovana na imovinskom stanju birača ili na nekom drugom ličnom svojstvu birača (npr. pismenost, određeni stupanj obrazovanja i sl.). Birači boljeg imovinskog stanja (ili određenog stupnja obrazovanja) biraju veći broj poslanika, a birači lošijeg imovinskog stanja biraju manji broj poslanika. Naziva se još i kurijalno biračko pravo. Primer klasnog biračkog prava pruža izborni sistem u Pruskoj (Ustavna povelja iz 1850. godine) i izborni sistem Austrije (izborni zakon iz 1873. godine).

KONDORSEOVA (CONDORCET) METODA RAČUNANJA GLASOVA U PAROVIMA

Jedna od metoda koja se primjenjuje na preračunavanje glasova u mandate u većinskom izbornom sistemu sa pojedinačnim kandidovanjem i alternativnim glasanjem. Nazvana je po markizu de Kondorseu, matematičaru, koji je u vreme Francuske revolucije predlagao ovu metodu preračunavanja glasova u mandate. Naziva se još i metoda izračunavanja glasova u parovima. Kondorseova metoda uključuje sledeći postupak. Iz grupe kandidata koji konkurišu na poslaničko mesto izdvajaju se kandidati u parovima (po dva) i za svaki par izračunavaju se prvi i drugi alternativni glasovi. Koliko parova kandidata će biti zavisi od broja kandidata koji se bore za poslaničko mesto. Ovakvim sukcesivnim računanjem utvrđuje se koji među kandidatima ima najveći broj prvih alternativnih glasova. Za svaki par kandidata izračunava se prednost jednog kandidata u odnosu na drugog. Ostali kandidati isključuju se iz obračunavanja. Njihovi glasovi dati kao drugi glas (alternativni glas) dodeljuju se dvojici kandidata koji čine par u obračunu.

Primer:

prvi glas   drugi glas

A	40	+	15	= 55	u odnosu između kandidata A i B,
B	35	+	10	= 45	prednost ima kandidat A
C	25	-	25		

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

A 40 - 40

B 35 + 20 = 55 u odnosu između kandidata B i C,
C 25 + 20 = 45 kandidat B ima prednost

A 40 + 15 = 55 u odnosu između kandidata A i C,
B 35 - 35 kandidat A ima prednost
C 25 + 20 = 45

Pri obračunu po parovima kandidat A je od moguća tri prva mesta osvojio dva i njemu će pripasti poslanički mandat.

KUMULATIVNI GLAS

Jedna od tehnika glasanja. Biraču stoji na raspolaganju onoliko glasova koliko se poslanika bira. On je slobodan da raspoložive glasove raspodeli kandidatima prema svom izboru. Sve raspoložive glasove birač može koncentrisati (kumulirati) na samo jednoga od kandidata ili ih može rasporediti među kandidatima. Koristi se u većinskom izbornom sistemu sa višemandatnim izbornim jedinicama i u proporcionalnom izbornom sistemu.

KVALIFIKOVANI POSLANIK

Naročita grupa poslanika, prema izbornom zakonodavstvu Srbije (Ustav iz 1888. i 1901. godine). Pored opštih uslova za sticanje poslaničke sposobnosti, za tzv. kvalifikovane poslanike zahtevalo se da ispune obrazovni cenzus („da su svršili koji fakultet u zemlji ili na strani, ili koju višu školu koja stoji u redu fakulteta“ - član 100 Ustava iz 1888. godine) kao uslov za sticanje pasivnog biračkog prava. Ovi poslanici birani su odvojeno od ostalih poslanika, a na njihov izbor primenjivao se poseban izborni količnik.

MEŠOVITI IZBORNI SISTEM

Izborni sistemi (npr. u Nemačkoj i Mađarskoj) koji počivaju na kombinaciji većinskog i proporcionalnog izbornog sistema. Razlozi za prihvatanje mešovitog izbornog sistema sadržani su u nedostacima većinskog, odnosno proporcionalnog sistema. Mešoviti izborni sistemi ublažavaju ove nedostatke.

METODE RASPODELE MANDATA NA OSNOVU OSTATKA GLASOVA

Posle prvobitne raspodele mandata na osnovu kvotnih metoda moguće je da izvestan broj mandata ostane neraspoređen, jer nijedna od kandidatskih lista nije osvojila onoliko glasova koliko je potrebno za osvajanje mandata (nije dostigla izbornu kvotu). Na kandidatskim listama preostaje određen, veći ili manji, broj glasova. Dinamičnost izborne trke izrazitija je upravo u postupku raspodele preostalih mandata. I veoma male razlike u broju osvojenih glasova mogu biti presudne za osvajanje neraspoređenih mandata.

U podeli neraspoređenih mandata na osnovu ostatka glasova sa kandidatskih lista moguće je primeniti:

- *Najveći ostatak glasova.* Neraspoređeni mandati dodeljuju se listi (listama) koje imaju najveći ostatak glasova.

Primer:

Ukupan broj važećih glasova je 10 000

U izbornoj jedinici bira se 15 poslanika

Izborna kvota je 666

Za poslaničke mandate konkurišu liste četiri političke stranke:

Lista A je osvojila 5100 glasova

u prvoj podeli osvaja 7 mandata (kvota je 7,65)

Lista B je osvojila 3000 glasova

u prvoj podeli osvaja 4 mandata (kvota je 4,50)

Lista C je osvojila 1500 glasova

u prvoj podeli osvaja 2 mandata (kvota je 2,25)

Lista D je osvojila 400 glasova

u prvoj podeli nije osvojila nijedan mandat (kvota je 0,60)

Na osnovu najvećeg ostatka glasova (najveći razlomak) prvi neraspoređeni mandat će pripasti listi A (kvota je 7,65 - ostatak glasova 448), a drugi listi C (kvota je 0,60 - ostatak glasova 400). Ovakav metod raspodele preostalih mandata, međutim, ne odgovara u potpunosti sistemu proporcionalnog predstavljanja, jer dovodi do nesrazmernog između broja dodeljenih mandata i broja osvojenih glasova, čime je povređen osnovni princip srazmernog predstavljanja da se broj mandata dodeljuje u сразмери sa osvojenim glasovima. U primeru koji je iznet to ilustruje odnos između osvojenih glasova i mandata liste C i liste D. Lista C koja u

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

odnosu na listu D ima preko 3,5 puta više glasova osvojiće 2 mandata, dok će listi C pripasti jedan mandat.

- *Najveći prosečni broj.* Prosečni broj se izračunava dodelom preostalog mandata svakoj od lista. Preostali glasovi dele se brojem već osvojenih mandata uvećanim za jedan. Tako utvrđeni brojevi se rangiraju po veličini. Neraspoređeni mandati dodeljuju se listi koja ima najveći (prvi po rangu) prosečni broj. U našem primeru to će biti:

$$\text{Lista A } 438 : 8 \text{ (7+1)} = 54,75$$

$\text{Lista B } 336 : 5 \text{ (4+1)} = 67,2$ drugi neraspoređeni mandat
pripada ovoj listi

$$\text{Lista C } 168 : 3 \text{ (2+1)} = 56$$

$\text{Lista D } 400 : 1 \text{ (0+1)} = 400$ prvi neraspoređeni mandat pripada
ovoj listi

Lista D ima najveći prosečni broj glasova (400), pa će prvi preostali mandat pripasti ovoj listi, dok će drugi preostali mandat biti dodeljen listi B koja ima drugi po redu najveći prosečni broj. Ovaj način raspodele preostalih mandata više odgovara principima na kojima počiva proporcionalni sistem.

- *Najmanji ostatak glasova* - na osnovu koga se neraspoređeni mandati dodeljuju listama (listi) koje imaju najmanji ostatak glasova. U iznetom primeru to će biti lista B (ostatak glasova 336) i lista C (ostatak glasova 168).

- *Dodela neraspoređenih mandata primenom d'Ontovog pravila najvećeg broja.* Neraspoređeni mandati dodeljuju se na osnovu ostatka glasova primenom d'Ontovog pravila listama (listi) koje imaju najveći broj. U našem primeru to će biti:

$\text{Lista A } 438 : 1 = 438$ prvi neraspoređeni mandat pripada ovoj
 $438 : 2 = 219$ listi

$\text{Lista B } 336 : 1 = 336$
 $336 : 2 = 168$

$\text{Lista C } 168 : 1 = 168$
 $168 : 2 = 84$

$\text{Lista D } 400 : 1 = 400$ drugi neraspoređeni mandat pripada ovoj
 $400 : 2 = 200$ listi

- *Prebacivanje preostalih mandata na zemaljsku listu.* Ostaci glasova iz pojedinih izbornih jedinica se sabiraju, a preostali man-

dati se prenose na zemaljsku listu. Potom se preostali mandati dele na osnovu zbirnog ostatka glasova svake od kandidatskih lista.

Izbor metode raspodele neraspoređenih mandata može imati uticaja na izborni rezultat. Uočljive su razlike u broju mandata koji su osvojile pojedine liste zavisno od toga koja je metoda primenjena prilikom dodelje neraspoređenih mandata.

Za raspodelu preostalih mandata značajno je da li se oni raspoređuju na nivou izborne jedinice, uzimajući u obzir samo ostatak glasova na nivou izborne jedinice, ili se raspoređuju na nivou izbornog okruga ili cele zemlje, kada se sabiraju svi neraspoređeni mandati u svim izbornim jedinicama. Raspodela preostalih mandata na nivou izbornih jedinica pogoduje onim političkim strankama koje imaju uporište u određenom broju izbornih jedinica. Raspodela na nivou cele zemlje pogoduje strankama čije je biračko telo dispergovano na širem području.

NEJEDNAKO PRAVO GLASA

Naziv za opšte pravo glasa koje odlikuje različit kvalitet i težina glasova kojim raspolažu pojedini birači. Za razliku od jednakog prava glasa u izbornom sistemu koji počiva na nejednakom pravu glasa, birači se razlikuju s obzirom na broj glasova kojima raspolažu ili s obzirom na težinu glasova koju imaju pojedine kategorije birača. Nejednako pravo glasa karakteristično je za klasno (kurijalno) biračko pravo. (Videti klasno (kurijalno) biračko pravo)

NEPOSREDNI IZBORI

Oblik izbornog sistema u komé građani (birači), koristeći se neposredno i lično svojim biračkim pravom, biraju svoje predstavnike u predstavnička tela (centralna, regionalna ili lokalna), kao i druge organe državne vlasti (npr. predsednika republike). Suprotnost neposrednim izborima su posredni izbori u kojima je izbor poslanika ili drugih organa vlasti poveren užim ili širim izbornim kolegijumima (izbornici, elektori), koji su neposredno izabrani od strane građana.

NEUREĐENE LISTE SA POJEDINAČNIM GLASOM

Oblik kandidatske liste na kojoj redosled kandidata na listi

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

nema uticaja na popunu mandata dodeljenih listi. Koji će od kandidata dobiti mandate dodeljene listi zavisi od broja pojedinačnih personalnih glasova koje su birači dali pojedinim kandidatima. Birač u ovom slučaju raspolaže jednim glasom. On glasa za pojedinačnog kandidata. Njegov se glas računa kao glas dat listi na kojoj se kandidat nalazi. Mandati dodeljeni listi popunjavaju se onim kandidatima sa liste koji su osvojili najviše glasova, po redosledu koji određuje broj glasova dodeljen pojedinim kandidatima. Na ovaj način postiže se da stranke budu predstavljene proporcionalno, a mandati dodeljeni onim kandidatima sa liste koji uživaju najveće poverenje birača.

Primer: bira se 5 kandidata, istaknute su četiri liste A, B, C i D

stranke	glasovi za kandidate					glasovi za listu	mandati	izabran
	a	b	c	d	e			
A	1 6	1 4	1 0	4	3	47	2	a, b
B	1 2	1 1	1	1	1	26	2	c, d
C	1 2	3	3	2	1	21	1	a
D	2	1	1	1	1	6	-	-

Ova metoda glasanja može uticati i na unutarstranački život, na nadmetanje stranačkih krila, a može izazvati i sukobe među njima. Ako snažnije krilo stranke istakne veći broj kandidata na listi, a podršku birača uživaju kandidati drugog krila stranke moguće je da se mandati dodeljeni listi popune kandidatima slabijeg krila u stranci.

Primer: popunjavaju se dva poslanička mesta, krilo A1 je slabije i istaklo je dva kandidata, krilo A2 je snažnije i istaklo je četiri kandidata na listi.

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

krila stranke	glasovi za kandidate				glasovi za krila	izabran
	a	b	c	d		
A1	21	20			41	a, b
A2	19	18	12	10	59	-

Neuređena lista pruža podjednake mogućnosti da na popunu mandata dodeljenih listi utiču i birači i stranka. Proporcionalnost za stranku postiže se obračunavanjem glasova koje su birači dodelili kandidatu sa liste, kao i glasova datih za listu, nezavisno od toga da li je kandidat(i) koji uživa veću naklonost birača izabran ili ne. Uticaj pojedinačnih glasova koje birači dodeljuju kandidatima sa liste jeste različit, a dejstvo ovih glasova i posledice na popunjavanje mandata dodeljenih listi - neizvesno. Otuda podjednaka mogućnost uticaja kako birača, tako i stranaka na popunu mandata.

NEVAŽEĆI GLASAČKI LISTIĆ

Glasački listić na kome se ne može pouzdano ustanoviti za koga je birač glasao (npr. ako se u izbornoj jedinici bira jedan poslanik, a birač zaokruži dva imena na listiću).

NIMAJEROVA METODA

Nimajerova metoda je jedan od postupaka koji se primenjuje na preračunavanje glasova u poslaničke mandate. Prema ovoj formuli ukupan broj poslaničkih mesta množi se brojem glasova koji je osvojila svaka kandidatska lista ponaosob. Dobijeni proizvod se potom deli ukupnim brojem glasova svih kandidatskih lista, izuzimajući liste koje nisu prešle zakonski izborni prag (pod uslovom da je zakonom propisan izborni prag). Svakoj kandidatskoj listi dodeljuje se onoliko poslaničkih mesta koliko celih brojeva proizlazi iz ove proporcije. Ukoliko jedan ili više mandata ostanu neraspoređeni, oni se dodeljuju kandidatskim listama prema najvećim delovima razlomka.

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

Primer:

Bira se 100 poslanika

Lista A je osvojila 3000 glasova

Lista B je osvojila 2000 glasova

Lista C je osvojila 1500 glasova

Lista D je osvojila 1000 glasova

Ukupan broj osvojenih glasova za sve liste iznosi 7500

Primenom Nimajerovog postupka:

Lista A osvojiće 40 poslaničkih mesta jer je:

$100 \text{ puta } 3000 = 300\,000 : 7500 = 40$

Lista B osvojiće najpre 26 poslaničkih mesta jer je:

$100 \text{ puta } 2000 = 200\,000 : 7500 = 26,666$

Lista C osvojiće 20 poslaničkih mesta jer je:

$100 \text{ puta } 1500 = 150\,000 : 7500 + 20$

Lista D osvojiće 13 poslaničkih mesta jer je:

$100 \text{ puta } 1000 = 100\,000 : 7500 = 13,333$

Posle prvobitne raspodele mandata ostaće neraspoređen jedan poslanički mandat. On će pripasti listi B, jer je ova lista imala veći deo razlomka (0,666) od liste C (0,333).

OBRAZOvNI CENzUS

Jedan oblik cenzitarnog (ograničenog) biračkog prava. Sticanje biračkog prava uslovjava se određenim stupnjem obrazovanja birača. Od birača se zahteva da bude pismen (da zna čitati i pisati). Određeni viši stupanj obrazovanja, po pravilu, zahteva se za sticanje pasivnog biračkog prava (npr. kategorija kvalifikovanih poslanika u izbornom zakonodavstvu Srbije s kraja XIX i početka XX veka).

ODLUKA O RASPISIVANJU IZBORA

Odluku o raspisivanju izbora donosi predsednik države ili predsednik parlamenta. Pri donošenju odluke organ koji je donosi vezan je vremenom u kome mora raspisati izbore, a koje je uređeno u ustavu. Odluka o raspisivanju izbora donosi se pre isteka mandata poslanika tekućeg saziva parlamenta (npr. najmanje 90 dana pre isteka mandata). U slučaju raspuštanja parlamenta odluka o raspisivanju izbora donosi se po pravilu istovremeno kada i

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

odлуka o raspuštanju parlamenta. U odluci se konstatiuje koji izbori se raspisuju (parlamentarni, lokalni, predsednički) i određuje dan kada će se održati glasanje. Od momenta donošenja odluke o raspisivanju izbora počinju da teku rokovi za preuzimanje izbornih radnji.

OGRANIČENI GLAS

Jedna od metoda glasanja koji biraču stavlja na raspolaganje manji broj glasova od broja poslanika koji se bira. Ova metoda glasanja koristi se kao korekcija multiplikovanog glasa.

OGRANIČENO PRAVO GLASA

Naziv za biračko pravo koje nemaju svi građani ili ga nemaju svi građani u istom obimu. Sticanje biračkog prava je uslovljeno ispunjavanjem različitih cenzusa (imovinski, obrazovni, domicilni i dr.). Ograničeno pravo glasa može biti i takvo pravo glasa koje pravi razliku među biračima u tome što neki od njih imaju biračko pravo u punom obimu, a neki u ograničenom (npr. pravo da biraјu samo lokalne ali ne i centralne organe vlasti).

OPOZIV

Pravo birača da, po određenom postupku, smene poslanike koje su izabrali. Opoziv se vezuje uz imperativni mandat, koji nalaže poslaniku da postupa po nalozima birača koji su ga izabrali. Ako poslanik postupa izvan okvira imperativnog mandata, birači ga mogu opozvati. Opoziv je sankcija za postupanje izvan i preko okvira imperativnog mandata.

OPŠTE PRAVO GLASA

Pravo svih državljana jedne države da sa sticanjem punoletstva, pod uslovom da su poslovno sposobni, mogu birati svoje predstavnike u organe vlasti, a mogu i sami biti birani u organe vlasti.

OPŠTI IZBORI

Opšti naziv za izbore za sve predstavničke organe vlasti (lokalne, regionalne, centralne) u kojima birači neposredno biraju ove

organe. Od opštih izbora razlikuju se parlamentarni izbori u kojima se biraju poslanici u najviše zakonodavno telo, lokalni izbori kada se biraju predstavnici građana u lokalnim organima vlasti, predsednički izbori kada se bira šef države i sl.

ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Tela kojima je u izbornom postupku povereno da organizuju izbore i utvrde rezultat izbora. Obrazuju se na nivou izborne jedinice (izborne komisije) i na biračkom mestu (birački odbor). U njihov sastav ulaze stalni članovi, obično imenovani od strane parlamenta, i članovi koje predlože predlagači kandidata odnosno kandidatskih lista. Status, prava i obaveze stalnih članova organa za sprovođenje izbora i članova koje predlažu učesnici u izbornoj utakmici izjednačeni su. Značajnija razlika među njima je samo u odnosu na dužinu mandata na koju su izabrani. Stalni članovi biraju se obično na duže vreme. Mandat ovih članova traje nekoliko godina (obično koliko i mandat poslanika). Mandat predstavnika predlagača traje od momenta kada su imenovani u sastav organa za sprovođenje izbora, pa do okončanja konkretnog izbornog postupka. Od članova organa za sprovođenje izbora, posebno članova izbornih komisija, zahteva se kompetentnost (npr. da budu diplomirani pravnici).

PANAŠIRANJE

(franc. *panashe* - mešovit, raznobojan)

Naziv za poseban način glasanja za kandidatske liste u proporcionalnim izbornim sistemima. Panaširanje se vezuje za tip slobodnih kandidatskih lista. Omogućuje biračima glasanje za kandidate nominovane na različitim kandidatskim listama. Svaki birač ima više glasova koje može dodeliti kandidatima sa različitih kandidatskih lista ili različitim kandidatskim listama. Glasajući na ovaj način birač se rukovodi prvenstveno ličnošću kandidata. Glasajući za kandidate sa različitih kandidatskih lista birač pravi svoj izbor kandidata. Panaširanje omogućava izbor ličnosti (glasanje za kandidata) i u proporcionalnom izbornom sistemu.

PARLAMENTARNA NEPODUDARNOST

Označava ograničenje pasivnog biračkog prava i smetnju za

poslaničku sposobnost. Parlamentarna nepodudarnost predstavlja zabranu da istovremeno sa obavljanjem poslaničke funkcije obavljaju i neke druge državne, javne ili profesionalne delatnosti. Smisao parlamentarne nepodudarnosti i razlog zbog koga se ustanavljava jeste očuvanje načela podele vlasti, i posebno načela samostalnosti i nezavisnosti određenih organa državne vlasti (npr. sudova). Uređuje se ustavom ili zakonom. Osnovi parlamentarne nepodudarnosti su različiti. To može biti zabrana istovremenog članstva u oba doma parlamenta, istovremeno obavljanje poslaničke i neke druge državne funkcije (ustavni savet, članovi ustavnog suda, javni tužioci, sudije, visoki funkcioneri u državnoj upravi i sl.) ili profesija (aktivna profesionalna vojna lica i sl.).

PARLAMENTARNI IZBORI

Naziv za izbore u kojima se biraju poslanici zakonodavnog tela. Pored parlamentarnih, postoje i lokalni, predsednički, savezni i drugi izbori.

PASIVNO BIRAČKO PRAVO

Pravo građana da budu birani u organe državne vlasti. Stiče se pod istim ili strožijim uslovima kao i aktivno biračko pravo. Razlike u uslovima za sticanje pasivnog biračkog prava najčešće se odnose na:

- *Godine starosti.* Pasivno biračko pravo se često ne stiče u istom starosnom dobu kada i aktivno biračko pravo, već kasnije. U nekim izbornim sistemima (npr. u Italiji) za svaki od domova predstavničkog tela različite godine starosti propisuju se kao uslov za sticanje pasivnog biračkog prava.

- *Državljanstvo, nastanjivanje, prebivalište ili dužina boravka u određenoj izbornoj jedinici* takođe mogu biti dodatni uslovi koji se u nekim izbornim sistemima zahtevaju za sticanje pasivnog biračkog prava.

- *Stupanj obrazovanja* (npr. pismenost) u nekim izbornim sistemima (npr. Venecuela) dodatni je uslov za sticanje pasivnog biračkog prava.

- Posebna ograničenja pasivnog biračkog prava odnose se na *parlamentarnu nepodudarnost* (zabranu istovremenog obavljanja poslaničke i neke druge javne, državne ili profesionalne delatnosti).

PERSONALNI GLAS

Jedan od načina glasanja u proporcionalnim izbornim sistemima u kojima birač raspolaže jednim glasom, ali ga može upotrebiti različito. Birač može glasati za kandidata koji je nominovan na kandidatskoj listi ili za kandidatsku listu. Glas koji birač daje kandidatu naziva se personalni glas. Personalni glas omogućava da birač izmeni redosled kandidata na kandidatskoj listi koji je utvrdio predlagač liste. Na taj način se biraču pruža mogućnost da i u proporcionalnom izbornom sistemu glasa za pojedinca, kao i da utiče na promenu kandidatske liste menjajući redosled kandidata nominovanih na kandidatskoj listi.

PLURALNI VOTUM

(lat. *pluralis - množina*)

Pravo birača na više glasova po različitim osnovama (domicil, porodični status, posedovanje svojine i dr.). Pluralni votum je jedan od oblika nejednakog biračkog prava. Naziva se još i višestruki ili umnoženi glas. Primer pluralnog votuma pruža izborne zakonodavstvo Belgije u razdoblju od 1893. do 1919. godine. Svi birači imao je pravo na jedan glas. Pravo na dodatni glas imali su oženjeni muškarci, stariji od 35 godina, koji su imali zakonitu decu i plaćali najmanje pet dinara ličnog poreza. Pravo na još jedan dodatni glas uživali su sopstvenici nepokretnosti u određenoj vrednosti ili sopstvenici hartija od vrednosti koje su vlasniku donosile određeni iznos godišnje rente. Pravo na dva dodatna glasa imali su birači sa diplomama univerziteta ili više škole, kao i birači čije se obrazovanje pretpostavljalo jer su obavljali neku važnu službu ili ugledan poziv u društvu. Jedan birač mogao je raspolagati sa najviše tri glasa po jednom od navedenih osnova sticanja biračkog prava.

PLURINOMINALNE IZBORNE JEDINICE

Plurinominalne (višemandatne) izborne jedinice su one u kojima se bira više od jednog poslanika. Obrazuju se u proporcionalnim izbornim sistemima, izuzetno i u većinskim. Formiranje ovakvih izbornih jedinica je složeno jer istovremeno moraju biti zadovoljena dva podjednako važna kriterijuma: princip jednakosti biračkog prava (jedan čovek - jedan glas) i princip srazmernosti pred-

stavljanja (postizanje što višeg indeksa proporcionalnosti). Karakteristike plurinominalnih izbornih jedinica su stabilnost njihovih granica i različiti broj poslanika koji se bira u svakoj od izbornih jedinica. Oblikovanje ovih izbornih jedinica često se podudara sa teritorijalnom organizacijom (lokalna samouprava, regije, organizacija uprave, organizacija sudova i dr.), pa se otuda njihove granice menjaju ako se menja teritorijalna organizacija. Usklađivanja uslovljena demografskim i drugim promenama vrše se promenom broja poslanika koji se bira u izbornoj jedinici. Zavisno od toga da li je biračko telo u izbornoj jedinici smanjeno ili povećano, smanjuje se ili povećava broj poslanika koji se bira u izbornoj jedinici, a njene granice ostaju nepromenjene. Područje na kome se prostiru plurinominalne izborne jedinice često se podudara sa odgovarajućim područjem teritorijalne organizacije. Izborne jedinice su otuda nejednake i ne obuhvataju jednak broj birača. Disproporcije nastaju kao posledica regionalne teritorijalne podele. Tipične su razlike među područjima sa izrazitom koncentracijom (gradovi), odnosno disperzijom biračkog tela (seoska područja).

Presudno pitanje pri obrazovanju plurinominalnih izbornih jedinica jeste broj poslanika koji se bira u izbornoj jedinici. On je pokazatelj kvaliteta proporcionalnog izbornog sistema, jer izražava stvarni učinak načela proporcionalnosti. S obzirom na broj poslanika koji se bira u izbornoj jedinici, plurinominalne izborne jedinice se grupišu u tri podgrupe: male izborne jedinice u kojima se bira dva do pet poslanika, srednje izborne jedinice u kojima se bira od šest do deset poslanika i velike izborne jedinice u kojima se bira preko deset poslanika. Učinak srazmernosti (tzv. indeks proporcionalnosti) neposredno je povezan sa tipom izborne jedinice. U malim izbornim jedinicama indeks proporcionalnosti je nizak, a u velikim izbornim jedinicama visok. Veličina izbornih jedinica utiče i na prirodni prag glasova neophodnih za osvajanje mandata. U malim izbornim jedinicama prirodni prag glasova je viši i teže se dostiže, dok je u velikim izbornim jedinicama niži. Zbog svega toga male izborne jedinice su netipične za proporcionalni izborni sistem.

POJEDINAČNO PRENOSIV GLAS

Vidi alternativni glas.

PONOVNI IZBOR

Naziv za izbore koji se održavaju neposredno posle redovnih izbora na onim biračkim mestima (ili izbornim jedinicama) na kojima je došlo do bitne povrede izbornog prava ili postupka izbora. Zakonom o izborima utvrđuje se koje se povrede izbornog prava smatraju bitnim (npr. povreda tajnosti glasanja, višestrukog glasanja i dr.). Ukoliko nastupi neka od tih povreda, izbori na tom biračkom mestu smatraju se neregularnim. Rezultati glasanja na tim biračkim mestima nisu validni i zato se ne uzimaju u obzir prilikom prebrojavanja glasova, već se glasanje ponavlja.

PORODIČNI VOTUM

Jedan oblik pluralnog biračkog prava. Glava porodice (oženjeni muškarac) ima pravo na onoliki broj glasova koliko članova broji njegova porodica, kao i pravo da glasa za članove svoje porodice. Porodični votum predstavlja odstupanje od načela jednakosti biračkog prava (jedan čovek - jedan glas), kao i od načela da je biračko pravo lično i da se ovim pravom može koristiti neposredno samo sâm birač.

POZITIVNA DISKRIMINACIJA

Naziv za ustanavljanje posebnih (pogodnijih) uslova za izbor i reprezentovanje određenih grupa birača jer primenom opštih izbornih uslova i pravila ne bi mogle biti reprezentovane u parlamentu. Pozitivnom diskriminacijom doprinosi se da ove grupe birača budu reprezentovane. Instrumenti pozitivne diskriminacije utvrđuju se izbornim zakonodavstvom. Oni mogu biti različiti, npr. izbor u posebnim izbornim jedinicama, posebno niži izborni količnik, posebna mesta na kandidatskim listama, posebne izborne kvote i sl. Instrumenti pozitivne diskriminacije primenjuju se na reprezentovanje žena koje u predstavničkim telima nisu zastupljene srazmerno svom učeštu u ukupnoj populaciji. U višenacionalnim državama instrumenti pozitivne diskriminacije primenjuju se i pri izboru predstavnika manjinskih zajednica u predstavnička tela.

PREDSEDNIČKI IZBORI

Naziv za izbor predsednika republike u zemljama u kojima pred-

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

sednika republike biraju neposredno građani (npr. u Srbiji i SR Jugoslaviji) ili elektorski kolegijum izabran neposredno od strane građana (npr. u SAD).

PREFERENCIJALNO GLASANJE

Jedan od načina glasanja u većinskom sistemu. Birači glasaju dodelom bodova. Brojem bodova koji dodeljuju kandidatima birači iskazuju svoje vrednovanje kandidata i određuju njihovo mesto na rang listi kandidata. Naziva se još i Borda sistem poentiranja, po matematičaru J. C. de Borda (XVIII vek) koji ga je ustanovio. Preferencijalno glasanje ima dva oblika. Prvi je dodela bodova po članovima aritmetičkog niza (1, 2, 3, 4, 5,...N). Drugi je dodela bodova po članovima geometrijskog niza (1, 2, 4, 8, 16,...N). Za razliku od alternativnog glasanja, preferencijalno glasanje nalaže da birač svakome od kandidata dodeli bodove ne izostavljajući ni jednoga od kandidata. Birač ne može dodeliti bodove samo jednome ili nekolicini kandidata, već svakome od kandidata. U protivnom ovaj sistem izbora ne bi se razlikovao od relativne većine.

Dodela bodova po aritmetičkom nizu

Dodela bodova po članovima aritmetičkog niza moguća je u dva oblika.

Prvi, birač *brojem 1 označava svog prвopreferiranog kandidata, brojem 2 drugopreferiranog, brojem 3 trećepreferiranog i tako redom sve do broja N kojim izražava preferenciju dodeljenu poslednjem kandidatu*. Broj kojim se obeležava bod dodeljen kandidatu određuje njegovo mesto u rangu. Mandat osvaja kandidat koji ima najmanji zbir bodova, jer zauzima prvo mesto na rang listi. Najmanji zbir bodova označava prvo mesto u rangu.
Na primer:

Kandidati	Bodovi=mesto u rangu									Zbir bodova
A	1	1	1	1	1	3	3	3	3	17
B	2	2	2	2	2	1	1	1	2	15
C	3	3	3	3	3	2	2	2	1	22

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

Mandat osvaja kandidat B, iako kandidat A ima više od polovine prvih preferencija birača (od mogućih 9 osvojio je 5). Poslednja preferencija, koja je u primeru iznosila 3 boda, a koju su kandidatu A dodelila četiri birača, ugrozila je njegovo mesto u rangu. Kandidat B iako ima manje prvih preferencija (ukupno 3) od kandidata A, nema nijednu poslednju preferenciju, što mu je obezbedilo prvo mesto u rangu i osvojeni mandat.

Drugi polazi od *najvećeg broja bodova* koji birač dodeljuje prvopreferiranom kandidatu, a najmanji kandidatu koji uživa najmanju naklonost birača. N bodova dobiće prvopreferirani kandidat, (N-1) drugopreferirani, (N-2) trećepreferirani i tako redom, sve do poslednjeg kandidata kome će biti dodeljen 1 bod. Broj bodova određuje mesto kandidata u rangu. Mandat će osvojiti kandidat sa najvećim zbirom bodova i najvišim, prvim mestom u rangu. Najveći zbir bodova označava prvo mesto u rangu.

Na primer:

Kandidati	Bodovi=mesto u rangu									Zbir bodova
A	3	3	3	3	3	1	1	1	1	19
B	2	2	2	2	2	3	3	3	2	21
C	1	1	1	1	1	2	2	2	3	14

Mandat osvaja kandidat B, koji ima najveći zbir bodova i zauzima prvo mesto u rangu.

Preferencijalno glasanje ima nedostataka, posebno ako za jedno poslaničko mesto ima više kandidata. Povećavanje broja kandidata smanjuje stvarnu vrednost bodova dodeljenih prvo preferiranom kandidatu, čak i ako novoprirodati kandidat uživa najmanju naklonost svih birača i ima najmanji broj bodova. Stvarni značaj bodova dodeljenih prvom kandidatu vidi se tek ako se oni posmatraju u odnosu na bodove dodeljene ostalim kandidatima. Sa povećavanjem broja kandidata povećava se i ukupan broj raspoloživih bodova pa se stvarna vrednost boda smanjuje. U сразмери sa povećavanjem broja kandidata opada vrednost boda. Pokušaj da se ovo ublaži jeste primena modifikovane varijante do-

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

dele bodova. Bodovi se dodeljuju po redosledu članova aritmetičkog niza, ali se umanjuju za 1. Kandidatu koji uživa najveću naklonost birača birač daje ($N - 1$) bod, kandidatu sa drugom preferencijom ($N - 2$) boda, kandidatu sa trećom ($N - 3$) boda i tako redom sve do poslednjeg kandidata kome neće biti dodeljen ni jedan bod. Tako se smanjuje broj raspoloživih bodova koji se mogu dodeliti kandidatima i uvećava vrednost boda.

Na primer:

Kandidati	Birači										Zbir bodova
A	4	4	4	4	4	1	1	0	2	1	25
B	3	3	3	3	3	3	2	2	3	3	28
C	2	2	2	2	2	4	0	1	0	4	19
D	1	1	1	1	1	0	3	4	4	0	16
E	0	0	0	0	0	2	4	3	2	2	13

Dodela bodova po članovima geometrijskog niza

Da bi se umanjio uticaj povećavanja broja kandidata na smanjivanje stvarne vrednosti bodova dodeljenih prvom kandidatu i da bi se jasnije iskazali odnosi između kandidata, bodovi se dodeljuju po članovima geometrijskog niza. Kandidatu koji uživa najmanje poverenje birača, birač dodeljuje 1 bod. Narednom i ostalim kandidatima birač daje uvek po dvostruko (može i četvorostruko i višestruko) više bodova od prethodnog kandidata. Dodela bodova po članovima geometrijskog niza značajnije uvećava odnos između dve susedne, a naročito odnos između prve i poslednje preferencije. U aritmetičkom nizu ovaj odnos raste linearno, a u geometrijskom nizu povećava se eksponencijalno. Tako je manje ugrožena vrednost pojedinačnog boda, a time i međusobni odnos kandidata i posebno su zaštićene prve preferencije.

Na primer:

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

Kand.	Birači										Σ
A	16	16	16	16	16	2	2	1	4	2	91
B	8	8	8	8	8	8	4	4	8	8	72
C	4	4	4	4	4	16	1	2	1	16	57
D	2	2	2	2	2	1	8	16	16	1	52
E	1	1	1	1	1	4	16	8	4	4	41

Mandat osvaja kandidat A koji ima najveći zbir bodova i polovinu ukupnog broja prvih preferencija (5 od 10). Njegov izbor je bliži volji većine birača, nego u slučaju u kome je mandat osvojio kandidat B, bez ijedne prve preferencije.

Kada se bodovi dodeljuju po članovima geometrijskog niza, moguće je da promena u glasovima samo jednoga birača izmeni ukupan izborni rezultat.

Na primer:

Kand.	Birači										Σ
A	16	16	16	16	1	2	2	1	4	2	76
B	8	8	8	8	8	16	4	4	1	8	58
C	4	4	4	4	4	8	1	2	8	16	55
D	2	2	2	2	2	1	8	16	16	1	52
E	1	1	1	1	16	4	16	8	4	4	56

Mandat osvaja kandidat A. Ako samo jedan birač (u primeru to je četvrti po redu birač), dodeli drugačije samo svoju prvu i poslednju preferenciju, mandat bi osvojio kandidat E.

Na primer:

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

Kand.	Birači											Σ
A	16	16	16	1	1	2	2	1	4	2	61	
B	8	8	8	8	8	16	4	4	1	8	58	
C	4	4	4	4	4	8	1	2	8	16	55	
D	2	2	2	2	2	1	8	16	16	1	52	
E	1	1	1	16	16	4	16	8	4	4	71	

Sistemi bodovanja su nepouzdani, jer se u obračunavanju preferencija, naredne preferencije uvek računaju prema prethodnoj preferenciji, ne preskačući redosled preferencija. Primeri pokazuju da je svako uvećavanje u odnosima između bodova, koji se dodeljuju pojedinim preferencijama, u osnovi arbitrarno. Kandidat sa *apsolutnom većinom prvih preferencija nije dovoljno zaštićen* i može pretrpeti izborni poraz. Moguće je i *taktičko glasanje birača*. Da bi smanjio rizik da njegov prвopreferirani kandidat izgubi izbornu utakmicu, birač to može učiniti ako najmanji broj bodova (svoju poslednju preferenciju) dodeli onome od kandidata koji ima najviše izgleda da pobedi biračevog prвopreferiranog kandidata.

PRESTANAK MANDATA

Mandat izabralih poslanika prestaje istekom vremena na koji je poslanik izabran, smrću poslanika, raspuštanjem parlamenta, a u nekim izbornim sistemima i ostavkom poslanika, kao i prestankom članstva u političkoj stranci koja je kandidovala poslanika. U izbornim sistemima u kojima postoji imperativni mandat, mandat poslanika prestaje i opozivom.

PRIKRIVENA NEJEDNAKOST BIRAČKOG PRAVA

U većinskom izbornom sistemu za oblikovanje izbornih jedinica (uninominalne izborne jedinice) od posebne je važnosti takva podela biračkog tela između izbornih jedinica u kojoj će svaka od izbornih jedinica obuhvatiti podjednake delove biračkog tela. Re-

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

prezentovanje građana u većinskom izbornom sistemu je legitimo samo ako počiva na načelu jedan čovek - jedan glas, dakle, ako uvažava jednakosti građana u ostvarivanju biračkog prava. Podjednak obuhvat birača u svakoj izbornoj jedinici jeste osnova prepostavka da svaki glas birača ima jednaku vrednost i obezbeđuje jednakost biračkog prava. Veća odstupanja u pogledu broja birača obuhvaćenih područjem izbornih jedinica vode prikrivenoj nejednakosti biračkog prava, jer se jedan poslanik bira na nejednak broj građana (birača). Ako izborne jedinice obuhvataju nejednak broj birača, a u svakoj izbornoj jedinici se bira jedan poslanik, tada će u jednoj izbornoj jedinici za izbor poslanika biti potreban manji broj glasova, a u drugoj veći. Birači su u tom slučaju u nejednakom položaju, a biračko pravo nije jednakо jer ne uvažava pravilo jedan čovek - jedan glas. Kako nejednakost biračkog prava koja nastaje obrazovanjem izbornih jedinica različite veličine nije transparentna, to se ona naziva još i prikrivenom nejednakošću biračkog prava.

Primer:

Izborna jedinica A broji 10 000 birača

Izborna jedinica B broji 20 000 birača

U svakoj izbornoj jedinici bira se jedan poslanik

Glas jednog birača u izbornoj jedinici A ima istu vrednost kao glasovi dva birača u izbornoj jedinici B.

PROPORCIJALNI IZBORNi SISTEMI (SRAZMERNO PREDSTAVLJANJE)

Sve do druge polovine XIX veka većinski sistem je bio preovlađujući izborni sistem. Osnovni nedostatak većinskog sistema bili su minimalni izgledi manjih političkih stranaka da osvoje poslanički mandat. Podelom biračkog tela u manje izborne jedinice i posebnim metodama glasanja, ovaj nedostatak je ublažavan, pa su i manje političke stranke mogle osvojiti izvestan, manji broj mandata. U drugoj polovini XIX veka rađa se zahtev da se i manjini omogući reprezentovanje u predstavničkom telu. Proporcionalni sistem omogućava podelu poslaničkih mandata između većeg broja političkih partija, srazmerno broju glasova koji su osvojile. Srazmernim predstavljanjem nastoji se da ispoljena lepeza političkog raspoloženja birača bude što vernije zastupljena u predstavničkom telu. Postoje različiti tipovi proporcionalnih

REČNIK OSNOVNIH POJMOVA I TERMINA O IZBORIMA

izbornih sistema, jer znatno više činilaca utiče na odlike pojedinih tipa proporcionalnih izbora. Prirodu i svojstva proporcionalnih izbornih sistema određuju sledeći faktori:

- *Metoda preračunavanja glasova* datih listama političkih stranaka u poslaničke mandate. To je matematički obrazac za izračunavanje izbornog broja kao osnov raspodele mandata. Više od jednog veka traga se za iznalaženjem optimalnog modela koji će najpreciznije izraziti srazmeru između broja osvojenih glasova i broja dodeljenih mandata. Tokom ovog razdoblja razvile su se različite metode preračunavanja glasova u poslaničke mandate. Brojni matematičari i istaknute političke ličnosti pokazali su interesovanje za njihovo izučavanje. Među njima su npr. Britanci T. Hare (19. vek); H. R. Drup (19. vek); E. V. Hantington (20. vek); Amerikanci A. Hamilton (18. vek) i T. Džeferson (18. vek); Belgijanac V. d`Ont (19. vek); Švajcarac E. Hagenbah-Bišof (19. vek); Francuz A. Sen Lague (19. vek); Nemac R. Nimajer (20. vek) i dr.

- *Veličina izborne jedinice* utiče na poziciju političkih stranaka u izborima. Male izborne jedinice (2 do 5 poslanika) favorizuju velike političke stranke. Velike izborne jedinice (preko 10 poslanika) stavljaju male političke stranke u povoljniju poziciju, a defavorizuju veće političke stranke.

- *Izborne prepreke* mogu biti različite (zakonski izborni prag, procentualni izlazak birača na biralista i sl.). One malim političkim strankama otežavaju osvajanje mandata. Eliminišu ih iz raspodele mandata ako kumulativno ne ispune i izborni broj i zakonski prag (minimalni procentualno izražen broj glasova koji im omogućava učešće u raspodeli mandata).

Razlikuju se dve grupe proporcionalnih izbornih sistema:

Prva, u kojoj su proporcionalni izborni sistemi u kojima se nastoji obezbediti puna primena načela proporcionalnosti. Teži se optimalizaciji odnosa između udela koji stranačke liste imaju u broju glasova i udela koji imaju u broju osvojenih mandata. To se postiže obrazovanjem većih izbornih jedinica u kojima je indeks proporcionalnosti visok, odsustvom izbornih prepreka i kombinacijom kriterijuma raspodele mandata.

Druga, koja obuhvata izborne sisteme koji odstupaju od načela proporcionalnosti ili ga primenjuju u ograničenom obimu uspostavljući prirodne (veličina izbornih jedinica) ili zakonske (zakonski prag) prepreke osvajanju mandata. Nazivaju se još i nepotpunim srazmernim izborima.

REDOVNI IZBORI

Izbori koji se održavaju periodično u ustavom propisanim intervalima, koliko traje mandat poslanika. Raspisuju se pre isteka mandata poslanika tekućeg parlamentarnog saziva. Pored redovnih, postoje i vanredni izbori. Vanredni izbori se raspisuju pre isteka vremena na koje su poslanici izabrani. Razlozi raspisivanja vanrednih izbora mogu biti različiti. Vanredni izbori se najčešće raspisuju u slučaju parlamentarne krize (npr. nemogućnost parlementa da izabere vladu u određenom roku po konstituisanju parlementa, raspuštanje parlementa, nemogućnost da se reši sukob parlamentarnih domova u postupku donošenja zakona i dr.).

SAVEZNI IZBORI

Naziv za izbor poslanika u federalni (savezni) parlament u složenim državnim zajednicama - federacijama. U savezni parlament biraju se poslanici dva doma: doma građana i doma federalnih jedinica. U dom građana biraju se poslanici primenom principa jednakosti biračkog prava (načelo jedan čovek - jedan glas). Ovaj dom reprezentuje građane. U dom federalnih jedinica biraju se poslanici primenom principa jednakih (ređe srazmerne) zastupljenosti federalnih jedinica (načelo da svaka federalna jedinica ima jednak broj poslanika). Ovaj dom reprezentuje federalne jedinice.

SENT-LAŽOVA (Saint Lague) METODA

Jedna od metoda koja se primenjuje na raspodelu poslaničkih mandata u proporcionalnim izbornim sistemima. To je modifikovana d'Ontova formula. Pri izračunavanju najmanjeg zajedničkog delitelja kao merila za raspodelu mandata između kandidatskih lista, broj glasova koje je osvojila svaka od kandidatskih lista ponaosob deli se uvećanim brojevima. Umesto brojem 1 sa 1,4, umesto brojem 2 sa 4, umesto brojem 3 sa 7 i tako redom sve do broja N koliko poslanika se bira u izbirnoj jedinici. Prednost Sent-Lažove metode nad d'Ontovom metodom je u tome da doprinosi optimalnijej srazmeri između broja osvojenih glasova i broja mandata koji je pripao kandidatskoj listi (viši stupanj proporcionalnosti). Ova metoda primenjuje se npr. u Norveškoj, Danskoj i Švedskoj.

SLABO STRUKTURIRANA KANDIDATSKA LISTA

Oblik uređene kandidatske liste na kojoj se nalazi onoliko kandidata koliko se poslanika bira, ali postoji mogućnost da birač utiče na izbor kandidata, ali samo onih kandidata koji su nominovani na kandidatskoj listi. Birač ima mogućnost da menja redosled kandidata na listi, ali ne i mogućnost da listu proširi nekim novim kandidatom. Slabo strukturirane kandidatske liste počivaju na glasanju personalnim glasom. (Videti personalni glas)

SLOBODNI (NEVEZANI) MANDAT

Odnos između birača i izabralih predstavnika u kome poslanik nije vezan instrukcijama i naložima birača koji su ga izabrali, već pri odlučivanju postupa slobodno i samostalno.

SPLITING GLASOVA

(eng. *splitting - deljenje, podvojenost, cepanje*)

Označava različito izborno ponašanje istog birača u toku izbora. Pojam vodi poreklo iz izborne prakse SAD. Spliting glasova je različito glasanje (postupanje) birača u izborima za različite organe državne vlasti koji se odvijaju u toku istoga dana i prilikom kojih se glasa na jedinstvenom glasačkom listiću (npr. birač glasa za kandidata jedne političke stranke na lokalnom nivou, a za kandidata druge političke stranke na nekom višem nivou).

Izraz se koristi i u vezi sa glasanjem koje počiva na konstrukciji sa dva glasa (npr. u Nemačkoj), ali u drugom značenju. U ovom slučaju splitting glasova označava promenu stranačke preferencije u izborima za jedan isti organ vlasti, pri čemu dolazi do cepanja glasova istoga birača. Glas koji birač daje kandidatu (tzv. prvi glas) kao svoj pojedinačni glas razlikuje se od glasa koji isti birač daje političkoj stranci (tzv. drugi glas) glasajući za zemaljsku listu.

SRAZMERNO PREDSTAVNIŠTVO

Videti proporcionalni sistem.

STUPNJEVITI GLAS

Jedna od tehnika glasanja. Koristi se u većinskim izbornim si-

stemima kako bi se otklonila potreba za višestrukim glasanjem birača. Birač svoj glas daje kandidatima, ali glasove deli stupnjevitom aritmetičkom ili geometrijskom progresijom.

SUKCESIVNO RAČUNANJE GLASOVA

Jedan od metoda preračunavanja glasova u većinskim izbornim sistemima u kojima postoji alternativni glas. Pri odlučivanju o dodeli mandata najpre se računaju glasovi koje su birači dali kandidatima kao svoje prve preferencije. Ako nijedan od kandidata ne ma više od polovine prvih preferencija, koriste se naredne preferencije. Najpre druga (drugi alternativni glasovi birača), potom treća i tako sve dok jedan od kandidata ne dostigne preko polovine glasova birača. Prilikom izračunavanja svake naredne preferencije iz takmičenja za osvajanje poslaničkog mesta isključuje se kandidat koji je imao najmanje glasova u prethodnoj preferenciji. Glasovi koje su birači dali tom kandidatu izuzimaju se. Oni se prenose u narednu preferenciju i dele između preostalih kandidata, vodeći računa o glasovima koje su birači dali u okviru odgovarajuće preferencije. Sukcesivno računanje glasova isključuje potrebu za više uzastopnih glasanja, otklanja loše posledice taktičkog glasanja, a biračima ostavlja mogućnost da biraju između više, a ne samo dva kandidata.

SVING

(engl. swing - njihati se, ljudjati)

U izborima označava oscilaciju glasova. Potiče iz britanske izborne prakse. Sving je promena razlike u procentu udela u glasova među dvema (velikim) političkim strankama. To je srednja vrednost zbira procenata smanjivanja glasova jedne stranke i (više ili manje primerena) povećanja broja glasova druge stranke. Razlikuje se sving u izbornoj jedinici i nacionalni sving.

TAJNO GLASANJE

Jedno od bitnih svojstava biračkog prava. Predstavlja jedan od osnovnih uslova koji obezbeđuje slobodno izražavanje volje birača na izborima. Tajnost glasanja štiti slobodu izbora.

TAKTIČKO GLASANJE

Glasanje birača protivno njegovoj stvarnoj volji. Naziva se još i glasanje za poslednjeg neprihvatljivog kandidata. Taktičkim glasanjem birač, oslanjajući se na sopstvenu pesimističku prognozu izbornih šansi kandidata koga bi želeo da izabere, uskraćuje svoju podršku tom kandidatu i glasa za jednog od kandidata koji nisu favoriti izborne utakmice, ugrožavajući tako poziciju favorita. Glasovi birača u tom slučaju više ne odražavaju njihovu stvarnu biračku volju, a parlament tada nije izraz stvarne volje biračkog tela. Taktičko glasanje dovodi u pitanje legitimnost izbora, jer je ugrožen jedan od osnovnih principa na kojima počivaju izbori - princip da sastav parlamenta odražava volju biračkog tela. Da bi se izbeglo taktičko glasanje koje iskriviljava stvarnu volju birača, nastoji se ograničiti broj nominacija za jedno poslaničko mesto. Ograničavanje broja nominacija umanjuje probleme vezane za cepanje glasova i taktičko glasanje. Saglasno tome, kandidati (obično dva) kojima inklinira veći broj birača i koji imaju realne šanse na izbornu pobedu ne mogu biti dovedeni u opasnost da se, zbog razmrvljenih glasova i taktičkog glasanja, međusobno poražavaju. Ograničavanje broja nominacija za jedno biračko mesto sužava stvarne mogućnosti birača da izaberu kandidate koji uživaju njihovu naklonost, a ostavlja im se mogućnost da biraju između manjeg broja kandidata, često samo između dvojice.

TRKA JEDNOG KONJA

Naziv za izbore u kojima na jedno poslaničko mesto konkuriše samo jedan kandidat ili za poslanička mesta konkuriše samo jedna kandidatska lista (državna lista). U takvim okolnostima nema izborne utakmice. Birači nemaju mogućnost izbora. Oni samo mogu birati između dve opcije: da glasaju za jedinog nominovanog kandidata (ili kandidatsku listu) ili da ne izadu na izbore. Primer ovakvih izbornih sistema pružaju jednopartijski sistemi.

UNINOMINALNE IZBORNE JEDINICE

Naziv za male izborne jedinice u kojima se bira samo jedan poslanik. Izbor poslanika u ovakvoj izbornoj jedinici počiva na načelu većine (apsolutne ili relativne). Izborna jedinica obuhvata odre-

đeni deo biračkog tela. Pri tome se uzimaju u obzir dva merila. Prvo uzima u obzir broj stanovnika na području na kome se obrazuje izborna jedinica. U tom slučaju izborna jedinica obuhvata sve stanovnike određenog područja, i one koji imaju biračko pravo i one koji ovim pravom ne raspolažu. U ovim se izbornim jedinicama jedan poslanik bira na određeni broj stanovnika. Drugo merilo uzima u obzir samo broj birača (lica koja raspolažu biračkim pravom) pri formiranju izborne jedinice. Jedan poslanik se bira na određeni broj birača. Odlika jednomandatnih izbornih jedinica je da su njihove granice podložne čestim promenama. Razlog tome je povećavanje (ili smanjivanje) broja birača. Ako bi granice izbornih jedinica ostale nepromjenjene, nastala bi prikrivena nejednakost biračkog prava. Česte promene granica omogućavaju pristrasno oblikovanje izbornih jedinica. Otuda su mogućnosti za gerryandering veće u jednomandatnim nego u višemandatnim izbornim jedinicama.

UNINOMINALNO (POJEDINAČNO) KANDIDOVANJE

Jedan vid kandidovanja. Karakteristično je za većinske izborne sisteme i često se ističe kao prednost ovih izbornih sistema, jer birači imaju mogućnost da glasaju za ličnost kandidata. Odlikuje ga isticanje jednog kandidata u izbornoj jedinici u kojoj se bira jedan poslanik. Za to poslaničko mesto nosioci prava kandidovanja ističu po jednog kandidata. Kandidata može istaći politička stranka (samostalno ili u koaliciji sa drugima), ali i građani neposredno. Pravo kandidovanja nije individualno već kolektivno pravo građana. Kandidaturu mora podržati određeni broj građana koji raspolažu biračkim pravom. U sistemu pojedinačnog kandidovanja postoje veće mogućnosti da građani neposredno istaknu svog kandidata.

UREĐENE ILI NEUREĐENE LISTE I OGRANIČENI ILI KUMULATIVNI GLAS

Stranke ističu uređenu ili neuređenu listu kandidata. Svaki birač ima više glasova, a najmanje dva. Postoje dva oblika glasanja sa više glasova. Prvi je ograničeni glas. Birač raspolaže sa više glasova, ali je broj glasova manji od broja poslanika koji se bira u izbornoj jedinici. Drugi je kumulativni glas. Birač raspolaže sa onoliko glasova koliko se poslanika bira u izbornoj jedinici.

Kada su istaknute uređene liste kandidata, birač svojim glasom kreditira kako kandidata sa liste kome je dodelio glas, tako i svakoga od vodećih kandidata sa liste. Ako postoji kumulativni glas, birač svoje glasove može dati jednome ili ih rasporediti između nekolicine kandidata. U nekim izbornim sistemima postoje mogućnosti da birač glasove koji mu stoje na raspolaganju rasporedi na kandidate sa različitih partijskih lista. Taj postupak naziva se panaširanje.

Kumulativni glasovi mogu se dodeliti na dva načina. Prvi, kada birač određeni deo svojih glasova daje jednom kandidatu, dok preostale glasove mora dodeliti ostalim kandidatima sa liste. Drugi, kada birač sve glasove može dati samo jednom kandidatu - onome koji uživa njegovu naklonost.

U izbornim sistemima u kojima je prihvачeno prvo pravilo izborni rezultat može odstupiti od stvarne volje birača, što je bitan nedostatak ovoga pravila. Da bi uvećao izbornu šansu kandidata koga preferira, birač mora razdeliti (potrošiti) sve glasove kojima raspolaže. Maksimalno mogući broj glasova dodeljuje svom preferiranom kandidatu, a preostale glasove raspoređuje na one kandidate sa liste za koje veruje da imaju najmanje izgleda na izborni uspeh. Da bi doprineo izbornom uspehu kandidata koga preferira, birač je prinuđen na taktičko glasanje koje ne odražava njegovu pravu volju. Taktičko glasanje kao rezultat može imati izbor kandidata kome je stvarno naklonjen manji broj birača, a na kojega su birači potrošili svoje neupotrebljene glasove verujući da ima najmanje izgleda na izbornu pobedu. Ako birač može sve raspoložive glasove dati samo jednome od kandidata, nema potrebe za taktičkim glasanjem, jer su njegovi efekti isti kao kada birač raspolaže jednim glasom glasajući za uređenu ili neuređenu listu.

UREĐENE (ZATVORENE, KRUTE) LISTE SA JEDNIM GLASOM

Najjednostavniji oblik kandidatske liste je uređena zatvorena lista. Listu podnose političke stranke (samostalno ili u koaliciji), redje grupe građana. Na listi se nalazi onoliki broj kandidata koliko se poslanika bira u izbornoj jedinici. Kandidatska lista ima nosioca čije je ime na čelu liste. Redosled kandidata na listi je značajan, jer se mandati koje osvoji lista dodeljuju po redosledu kojim su kandidati navedeni na listi. Na personalni sastav liste, redosred kandidata i nosioca liste birači ne mogu neposredno uticati. O to-

me odlučuju organi i rukovodstvo političke stranke.

Birač raspolaže jednim glasom. Svoj glas on može dodeliti jednoj od kandidatskih lista istaknutih u izbornoj jedinici. On glasa za uređenu listu i u njoj ništa ne može izmeniti. Poslanička mesta u izbornoj jedinici, posle glasanja, dodeljuju se listama kandidata srazmerno glasovima koje je osvojila svaka od lista ponaosob. Broj poslaničkih mesta koji je dodeljen jednoj listi popunjava se kandidatima sa te liste, po redosledu po kome je na listi istaknuta njihova kandidatura.

Ovakva lista ne daje mogućnost biraču da izabere među kandidatima one koji uživaju njegovo poverenje i povećava zavisnost izabranih predstavnika u odnosu na političke stranke koje su ih nominovale. Veza između birača i predstavnika koji ga reprezentuju u parlamentu je pokidana, a birači često u personalnom parlamentarnom sastavu ne mogu da prepoznaju svoje izabranike. To je ozbiljan nedostatak proporcionalnih izbornih sistema koji je izložen opravdanim kritikama.

UREĐENE LISTE SA PRAVOM IZBORA U OBLIKU JEDNOG GLASA

Kandidatska lista je zatvorena. Na listi je onoliko kandidata koliko se bira u izbornoj jedinici. Lista nije uređena, pa se redosled kandidata na njoj može menjati.

Birač ima jedan glas. On može izabrati da glas dodeli određenom kandidatu sa liste ili listi. Svakoj od kandidatskih lista dodeljuje se broj mandata srazmerno broju glasova koje su birači dali listi. Pri tom, ovaj broj glasova obuhvata kako glasove koje su birači dali pojedinim kandidatima, tako i glasove koje su dali kandidatskoj listi.

Mandati dodeljeni listama potom se popunjavaju kandidatima sa liste, ali ne po redosledu sa liste, već po redosledu koji su odredili birači. Glasovi se obračunavaju posebnom metodom. Najpre se izračunava izborna kvota za listu. Kandidati sa liste prvo se kreditiraju personalnim glasovima. To su glasovi koje su birači dali pojedinim kandidatima sa liste. Kandidat čiji personalni glasovi do stignu izbornu kvotu osvojiće mandat dodeljen listi. Potom se obračunavaju glasovi dati listi. Ovim glasovima se kreditiraju kandidati sa liste po redosledu po kom su istaknuti na listi. Najpre se prvom kandidatu sa liste dodeljuju glasovi dati za listu sve dok, zajedno sa personalnim glasovima koje je osvojio, ne dostigne

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

izbornu kvotu. Potom se kreditira drugi, treći i N-ti kandidat, sve dotle dok se mandati dodeljeni toj listi ne rasporede.

Primer:

listi su dodeljena 4 poslanička mesta
ukupan broj glasova je 50 pojedinačnih i 50 za listu
na listi je istaknuto 8 kandidata
izborna kvota je $100 : 5 = 20$

kandidati mandat	personalni glasovi	glasovi za listu	kvota
A 1	+ 19	20	izabran
B 1	+ 19	20	izabran
C 1	+ 12		
D 1			
E 5			
F 20			izabran
G 1			
H 20			izabran
	50	50	4

Mogućnosti da birač dodelom svog personalnog glasa izmeni redosled kandidata na listi ublažava nedostatke proporcionalnih izbornih sistema koje izaziva strogo vezivanje birača za listu kandidata prilikom glasanja. Izabrani kandidat u tom je slučaju više vezan za birače čiju naklonost uživa nego za stranku koja je istakla njegovu nominaciju na listi.

VEĆINSKI SISTEM

Većinski sistem je tip izbornog sistema u kome se poslanički mandat osvaja primenom kriterijuma najvećeg broja osvojenih glasova. Postoje dva osnovna oblika: sistem absolutne i sistem relativne većine. Za absolutnu većinu koriste se i nazivi nadpolovična (iznadpolovična) većina, ili sistem višekružnog glasanja. Sistem relativne većine poznat je i po nazivima ispodpolovična većina, jednokružno glasanje ili sistem "prvi uzima mesto".

U sistemu absolutne većine razlikuju se dva kriterijuma za dodelu mandata i s obzirom na to dva oblika absolutne većine, strožiji i blaži oblik. Za osvajanje poslaničkog mandata potrebno

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

je osvojiti $50\% + 1$ glas u izbornoj jedinici. Zbog toga se ovaj sistem naziva i sistemom nadpolovične većine. Razlika između strožijeg i blažeg oblika absolutne većine nastaje iz različitih kriterijuma (broja) prema kojima se izračunava procenat glasova.

U strožijem obliku absolutne većine za osvajanje mandata zahteva se $50\% + 1$ glas od ukupnog biračkog tela (broja birača upisanih u birački spisak).

U blažem obliku absolutne većine za osvajanje mandata potrebno je osvojiti $50\% + 1$ glas od broja birača koji su izašli na izbore.

I u jednom i u drugom slučaju mandat osvaja iznadpolovična većina glasova. U prvom slučaju absolutni broj glasova je znatno veći nego u drugom. Broj birača koji izadu na birališta varira. Otuda se blaži oblik absolutne većine može sasvim približiti strožijem obliku ove većine (ako veliki broj birača izade na izbore), ali se on može približiti i relativnoj većini (ako je odaziv birača na izbore mali).

Većinski sistem prati pojedinačno kandidovanje, a samo izuzetno i višemandatne izborne jedinice. Kada se u izbornoj jedinici bira više poslanika koriste se različite tehnike glasanja (npr. blok glasova, kumulativni glas, stupnjeviti glas, manje glasova od broja poslanika koji se bira u izbornoj jedinici). Sistem absolutne većine približava se tako po svojstvima proporcionalnom sistemu.

U sistemu relativne većine mandat osvaja kandidat koji je među svim istaknutim kandidatima osvojio najveći broj glasova. Poslanik može biti izabran i sa manje od polovine glasova birača. To je posebno slučaj kada u izborima sudeluje veći broj malih političkih stranaka. Tada dolazi do podele biračkog tela i cepanja glasova između brojnih kandidata. Ovaj nedostatak relativne većine ne iskazuje se kada u izborima sudeluje manji broj velikih, dobro organizovanih političkih partija. Sistem relativne većine ne poznaje glasanje u dva kruga, pa se on naziva još i sistem glasanja u jednom krugu.

VEZANE LISTE

Videti zatvorena, kruta, blokirana lista.

VIŠESTRUKI GLAS

Videti pluralni votum, umnoženi glas.

VRSTE IZBORNIH SISTEMA

Sistem raspodele mandata ili sistem predstavljanja jeste prima- na određenih principa prema kojima se biraju poslanici. Značaj ovih principa je veliki pa se otuda i različiti izborni sistemi raspoznavaju upravo s obzirom na principe koji se primenjuju na raspodelu poslaničkih mandata. Postoji više različitih načina raspodele poslaničkih mandata. Mogu se grupisati u dve osnovne grupe od kojih jednu čine većinski, a drugu proporcionalni (srazmerni) sistem. Pored ova dva osnovna tipa izbornih sistema, postoje i mešoviti izborni sistemi (kombinacije većinskog i proporcionalnog sistema).

ZAKONI O IZBORIMA

Izbori se pored ustava uređuju i zakonima. Ne postoji precizniji standardi o tome šta čini ustawnu, a šta zakonsku materiju. Odgovor na to pitanje pruža svaki pojedinačni ustawni sistem.

Ustav uređuje nadležnost za donošenje zakona o izborima. To je pravo zakonodavnog tela. U složenim državama (federacije) zakone o izborima donose kako federalni organi tako i organi u federalnim jedinicama.

Izborni zakoni mogu biti kodifikovani, kada se u njima uređuje celokupna materija o izborima, ili nekodifikovani, kada ih čini više zakona (npr. zakon o izborima, zakon o biračkim spiskovima, zakon o izbornim jedinicama).

Sadržaj izbornih zakona, koji uređuju izbor poslanika u predstavničko telo kao najznačajniji organ vlasti koji izražava načelo narodnog suvereniteta, jeste razlog zbog koga se u nekim ustawnim sistemima ovi zakoni donose i menjaju na poseban način. To je izraz značaja koji ustavotvorac pridaje izborima. Tako se, na primer, izbori uređuju posebnim organskim ili ustawnim zakonom za čije je donošenje (ili reviziju) propisan poseban postupak, različit i složeniji od zakonodavnog postupka.

Često se za donošenje ovih zakona zahteva strožija većina.

ZATVORENA LISTA

Oblik uređene kandidatske liste na kojoj se nalazi onoliko kandidata koliko se poslanika bira u izbornoj jedinici. Imena i redosled kandidata na listi određuje podnositelj kandidatske liste.

REČNIK OSNOVNIH POJMova I TERMINA O IZBORIMA

Redosled kandidata na listi je važan, jer se mandati koji pripadnu listi pri raspodeli mandata dodeljuju kandidatima sa liste po redosledu koji zauzimaju na listi.

ZBIRNA IZBORNA LISTA

Naziv za izbornu listu na kojoj su navedene sve izborne liste sa imenima kandidata istaknute u određenoj izbirnoj jedinici na konkretnim izborima. Ovi podaci se na zbirnoj izbirnoj listi navode po određenom redosledu. Kriterijum prema kome se određuje redosled na kandidatskoj listi utvrđuje se izbornim zakonodavstvom (npr. alfabet, prema datumu podnošenja kandidatske liste organima za sprovođenje izbora, kockom).

ZBIRNI OSTATAK GLASOVA

Zbir svih preostalih glasova datih kandidatskim listama jednog predлагаča po izbornim jedinicama. Za izračunavanje zbirnog ostatka glasova u obzir se uzimaju samo preostali glasovi na kandidatskim listama. To su oni glasovi koji nisu bili dovoljni za osvajanje poslaničkog mandata, jer nisu dostizali ceo broj izborne kvote, već su predstavljali decimalu ili razlomak. Ovi glasovi se sabiraju i služe kao osnov za naknadnu raspodelu onih mandata koji nisu raspoređeni na nivou izbornih jedinica. (Videti gomilanje glasova)

СИР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.8(031)

PAJVANČIĆ, Marijana

Rečnik osnovnih pojmoveva i termina o izborima
Marijana Pajvančić. - Beograd :
Centar za slobodne izbore i demokratiju,
2001 (Beograd : Tipografic). - 67 str. : tabele; 21 cm. -
(CeSIDova Mala biblioteka)

Tiraž 500.

a) Izbori - Leksikoni

COBISS-ID=94343692

ISBN 86-83491-03-X